

Bijlage 3 / 15.05.2018

Inhoud

1	Doelstelling	2
2	Het archeologietraject: basisdocumenten als resultaat	4
2.1	Kaders	4
2.2	Documenten	4
3	Materiaal en methode	6
4	Numerieke analyse	7
4.1	Types documenten.....	7
4.2	Types van ingrepen in het bodemarchief	12
4.3	Stappen in het vooronderzoek	14
4.4	Instrumenten voor beheer.....	15
5	Beslissingen in functie van het beheer van het archeologisch erfgoed.....	19
6	Bijdragen tot databanken in functie van beheer	30
7	Inhoudelijke informatie	31
7.1	Vergunningsplichtige ingrepen	31
7.2	Toevalsvondsten	33
7.3	Projecten met wetenschappelijke vraagstelling.....	36
8	Besluit.....	37

Cover: Afvalkuilen op de achtererven van huizen uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd, een toevalsvondst langs de Klapstraat te Aalst (foto: Koen De Groote, agentschap Onroerend Erfgoed).

Resultaten van archeologisch vooronderzoek (met of zonder ingreep in de bodem) en archeologische opgravingen, uitgevoerd in het kader van het Onroerenderfgoeddecreet: 2017

1 Doelstelling

De Vlaamse Regering vraagt aan het agentschap Onroerend Erfgoed elk jaar een rapport waarin wat betreft archeologie o.a. volgende elementen aan bod komen (in navolging van het Onroerenderfgoeddecreet, Hst. 5 (Archeologie), Afd. 6 (Evaluatie), §2):

- een overzicht van het aantal vooronderzoeken en opgravingen alsook de duur ervan;
- een overzicht van de resultaten van deze onderzoeken;
- een overzicht van de voorgestelde en goedgekeurde maatregelen uit de archeologienota;
- de financiële implicaties van het archeologisch onderzoek en de werking van het archeologisch solidariteitsfonds.

Dit rapport biedt een antwoord op de tweede vraag. De andere vragen worden beantwoord in het rapport 'Evaluatie archeologie 2017', waar dit rapport een bijlage bij vormt.

Alhoewel het Onroerenderfgoeddecreet van kracht is sinds 1 januari 2015, trad het archeologieluik gefaseerd in werking. De volledige operationalisering is er sinds 1 juni 2016. Het jaar 2017 is aldus het eerste volledige waarin de nieuwe regelgeving voor archeologie van kracht was.

Op 1 januari 2016 was reeds een belangrijk element in de regelgeving met betrekking tot het archeologisch erfgoed in werking getreden, met name de 'Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren' (hierna 'de Code van Goede Praktijk')¹, die als doel heeft een standaard te bieden voor de kwaliteit van archeologisch onderzoek en het gebruik van metaaldetectoren in Vlaanderen. Samen met het Onroerenderfgoeddecreet omschrijft deze code de vereiste handelingen binnen het archeologietraject en definieert ze welke resultaten op welke termijnen moeten geleverd worden. Als dus naar 'resultaten' wordt gespeild, vormt de Code van Goede Praktijk de structuur

¹ De Code van Goede Praktijk, versie 1.0, werd vastgesteld op 1 januari 2016 en trad dus ook op die datum in werking; in de praktijk kwam het er op neer dat deze vanaf 1 april 2016 werd toegepast en dit i.f.v. vergunningsaanvragen waarvan de indiendatum voorzien werd na 1 juni 2016.

waarbinnen die kunnen geïnventariseerd worden. De basis van de analyse bestaat uit de documenten die volgens de Code van goede praktijk gegenereerd worden (zie 2.2).

Ruim een half jaar na de inwerkingtreding van de archeologieregelgeving, werden een aantal aanpassingen aan de Code van Goede Praktijk doorgevoerd. Deze zijn tot stand gekomen in overleg met de Vlaamse Ondernemers in Archeologie (VONA) en komen tegemoet aan enkele bezorgdheden geuit door de archeologische sector. De versie 2.0 van de Code van Goede Praktijk² trad in werking op 1 januari 2017. De belangrijkste aanpassingen zijn:

- in de Code van Goede Praktijk werd de archeologienota met beperkte samenstelling geïntroduceerd. Die heeft de bedoeling sneller en goedkoper een archeologienota op te maken in die situaties waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is, de bodemingrepen geen negatieve impact veroorzaken of een opgraving niet tot nuttige kenniswinst leidt (zie verder);
- enkele vormelijke en inhoudelijke aanpassingen aan de (archeologie)nota zorgen ervoor dat de Code van Goede Praktijk eenduidiger te interpreteren is;
- de introductie van de assistent-aardkundige in de Code van Goede Praktijk beperkt de inzet en de kostprijs van de aardkundige tot situaties waarin deze expertise absoluut noodzakelijk is. Voor alle andere situaties volstaat het voortaan om een beroep te doen op een assistent-aardkundige: personen die niet noodzakelijk gediplomeerd zijn in de aardwetenschappen, maar toch over een zekere kennis inzake bodemsoorten en sedimenten beschikken³.

In wat volgt, worden de resultaten samengevat van de archeologische projecten die onder de regelgeving van het Onroerenderfgoeddecreet vielen, en waarvoor tussen 1 januari en 31 december 2017 documenten in het archeologieportaal⁴ opgeladen zijn. Er moet daarbij rekening mee worden gehouden dat een deel van de in 2017 uitgevoerde archeologische projecten nog onder de regelgeving van het Archeologiedecreet verliep. Deze projecten worden in onderstaand document niet behandeld. Deze situatie zal trouwens ook de komende jaren nog aanhouden, zolang nog projecten overeenkomstig het Archeologiedecreet kunnen opgestart of afgewerkt worden en de termijn waarbinnen resultaten van die onderzoeken kunnen ingeleverd worden niet verstreken is. Tegelijk zal het eindverslag van een aantal (zo niet de meeste) in 2017 onder het Onroerenderfgoeddecreet uitgevoerde opgravingsprojecten slechts in de daaropvolgende jaren beschikbaar worden (zie de termijn voor het opstellen van een eindverslag, fig. 1). Ook voor de in 2016 volgens het Onroerenderfgoeddecreet uitgevoerde opgravingsprojecten verstrijkt de deadline voor het eindverslag pas in 2018.

² https://www.onroerenderfgoed.be/assets/files/content/images/Bijlage2_CGP_V2_ontwerp_20161213_geenTC.pdf

³ <https://www.onroerenderfgoed.be/nl/beheer/de-code-van-goede-praktijk/>

⁴ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie>. Het archeologieportaal is een digitaal platform dat door het agentschap ter beschikking wordt gesteld aan de erkende archeologen, voor het indienen van de documenten die het archeologisch traject onder het Onroerenderfgoeddecreet genereert.

2 Het archeologietraject: basisdocumenten als resultaat

2.1 Kaders

Het Onroerenderfgoeddecreet voorziet drie kaders voor archeologisch onderzoek⁵:

- een eerste kader vormt het archeologisch onderzoek bij vergunningsplichtige ingrepen in de bodem, ook wel Malta-archeologie genoemd, naar het Verdrag van Malta of Verdrag van Valletta. Het Verdrag van Malta werd door België ondertekend op 30 januari 2002 en geratificeerd op 8 oktober 2010. Het trad voor België in werking op 9 april 2011;

- een tweede kader is het archeologisch onderzoek volgend op de melding van een toevalsvondst⁶. Van dergelijke vondsten is het verplicht binnen de drie dagen aangifte te doen bij het agentschap Onroerend Erfgoed, waarna dit, indien de toevalsvondst archeologische waarde heeft, overgaat tot archeologisch onderzoek. De toevalsvondsten vallen eveneens onder het Verdrag van Malta;

- een derde kader is het archeologisch onderzoek met het oog op wetenschappelijke vraagstellingen. Hieronder valt elke vorm van archeologisch onderzoek die niet vervat zit onder de twee eerder aangehaalde categorieën.

Deze drie kaders genereren elk specifieke documenten die de resultaten van het uitgevoerde onderzoek beschrijven.

2.2 Documenten

Bij het **archeologisch onderzoek bij vergunningsplichtige ingrepen in de bodem** ontstaan volgende types van documenten (zie fig. 1)⁷:

- de **archeologienota**, opgemaakt vóór het bekomen van een vergunning op basis van een archeologisch vooronderzoek zonder of met ingreep in de bodem, met administratieve gegevens, een verslag over de resultaten van het onderzoek, een beslissing en een plan van aanpak voor de maatregelen die daaruit volgen. Sinds 1 januari 2017, met de invoering van de versie 2.0 van de Code van Goede Praktijk (zie eerder), kan ook een **archeologienota met beperkte samenstelling** worden ingediend in die situaties waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is, de bodemingrepen geen negatieve impact veroorzaken of een opgraving niet tot nuttige kenniswinst leidt. In deze gevallen blijft het vooronderzoek beperkt tot een bureauonderzoek;

- de **nota**, opgemaakt op basis van een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem dat is uitgevoerd na het bekomen van een vergunning. Daarin zijn opgenomen: administratieve gegevens, een verslag van de resultaten van het onderzoek, een beslissing, en een plan van aanpak voor de maatregelen die daaruit volgen;

⁵ Vandenhende L., Van Hoorick G., Verhelst A. & Vansant P. 2016: *Zakboekje Onroerend Erfgoed 2016*. Mechelen: Wolters Kluwer, 261-262.

⁶ <https://processen.onroerenderfgoed.be/archeologie/toevalsvondsten/>

⁷ De definities volgen deze uit de begrippenlijst van de Code van Goede Praktijk.

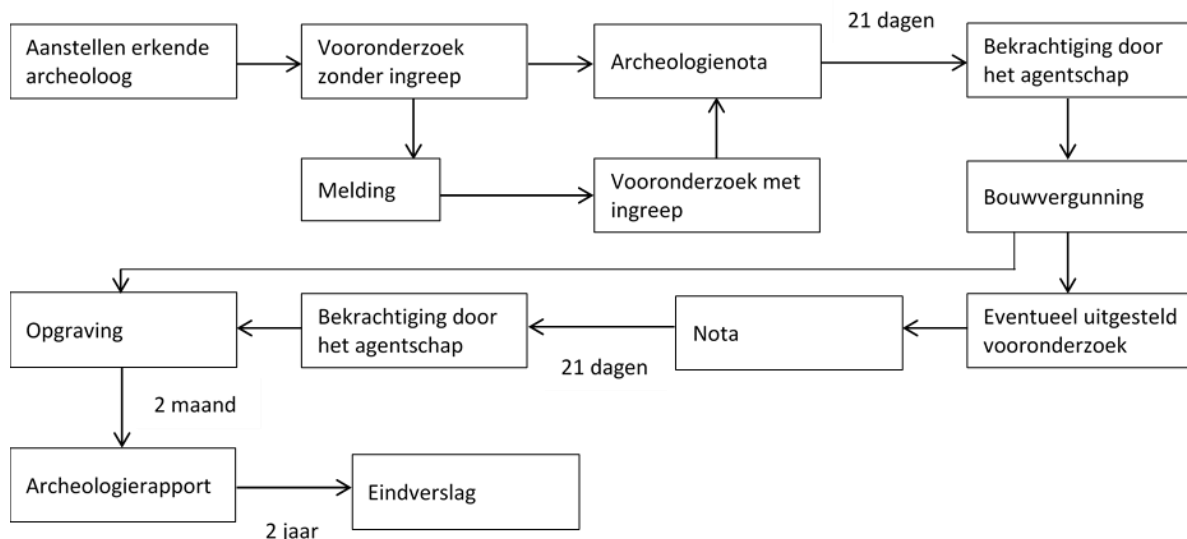

Fig. 1: Schematische voorstelling van het archeologietraject bij archeologisch onderzoek bij vergunningsplichtige ingrepen in de bodem⁸.

- het **archeologierapport**, opgemaakt op basis van een archeologische opgraving, met administratieve gegevens, een voorlopig verslag van de werkzaamheden en resultaten, en een aanpak voor het verdere onderzoek (in te dienen twee maanden na het beëindigen van het terreinonderzoek);

- het **eindverslag**, opgemaakt op basis van een archeologische opgraving, met administratieve gegevens en een definitief verslag van de resultaten (in te dienen twee jaar na het beëindigen van het terreinonderzoek).

Aan het schema in fig. 1 moet nog de nuance worden toegevoegd, waarbij een uitgesteld vooronderzoek (opnieuw) zonder ingrepen in de bodem verloopt. De wetgeving en de Code van Goede Praktijk spreken - expliciet - enkel van een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem maar in sommige gevallen kan het voorkomen dat de redenen die een vooronderzoek met ingreep in de bodem belemmeren, ook gelden voor een deel van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem. Een bureauonderzoek kan steeds worden uitgevoerd, maar in sommige gevallen is het niet mogelijk om op het terrein ook een veldkartering, een geofysisch onderzoek of een landschappelijk bodemonderzoek uit te voeren. Dan is er geen andere mogelijkheid dan het uitgesteld uitvoeren van een deel van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem. Na het aanvragen of verlenen van de bouwvergunning kan het vooronderzoek verder worden uitgevoerd, te beginnen met de resterende fasen van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem, mogelijk maar niet noodzakelijk gevolgd door vooronderzoek met ingreep in de bodem. Na afronding van de fasen van het vooronderzoek die noodzakelijk bleken (dus mogelijk zonder fase met ingreep in de bodem) wordt een nota opgesteld. Het **archeologisch onderzoek met het oog op wetenschappelijke vraagstellingen** produceert, in het geval het gaat om ingrepen in de bodem, een archeologierapport en een eindverslag. De termijnen voor het afwerken daarvan zijn dezelfde als bij de bovenstaande categorie.

⁸ Vandenhende *et al.* 2016, 285.

Voor de **toevalsvondsten** geldt dat, indien deze tot een opgraving leiden, deze ingreep wordt uitgevoerd zoals een archeologisch onderzoek met het oog op wetenschappelijke vraagstellingen. Er worden dus achtereenvolgens een archeologierapport en een eindverslag opgesteld, waarbij de termijnen voor het afwerken dezelfde zijn als bij de bovenstaande twee categorieën.

In het kader van het archeologisch onderzoek met het oog op wetenschappelijke vraagstellingen zijn enkele projecten ondergebracht als oplossing voor problemen die ontstonden bij de overgang van het Archeologiedecreet naar het Onroerenderfgoeddecreet. Na 1 april 2016 konden opgravingsvergunningen volgens het Archeologiedecreet alleen nog aangevraagd worden als er een verleende stedenbouwkundige vergunning voorhanden was met een voorwaarde over archeologie, aangevraagd voor 1 juni 2016. Wanneer dit niet het geval was, en er ook nog geen bekrachtigde archeologienota voorlag, die de toelating bevat voor een opgraving, en de initiatiefnemer toch vrijwillig koos om het vooronderzoek met ingreep in de bodem uit te voeren, bleef enkel de procedure van de wetenschappelijke vraagstellingen over om dit wettelijk te laten gebeuren⁹. Toelatingen voor niet-vergunningsplichtige handelingen aan beschermd erfgoed waarin een noodzakelijke archeologische registratie vervat zit, volgen eveneens datzelfde traject van wetenschappelijke vraagstelling.

3 Materiaal en methode

De basis van de hiernavolgende analyse wordt zoals gezegd gevormd door de documenten beschreven in 2.2, in 2017 opgeladen in het archeologieportaal, en in het geval van de archeologienota's en de nota's ten laatste op 21 januari 2018 bekrachtigd. De ingediende documenten worden op basis van de indiendatum tot een bepaald werkjaar gerekend maar vermits de termijn voor bekrachtiging 21 dagen bedraagt, konden op 31 december 2017 ingediende documenten nog tot 21 januari 2018 bekrachtigd worden. Bij de analyse wordt niet enkel gebruik gemaakt van de metagegevens ingegeven in het archeologieportaal; deze werden aangevuld met informatie die uit de documenten zelf komt. Alle documenten zijn daarvoor nagelezen door een groep van tien onderzoekers uit het team Onderzoek Archeologie en een reeks van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens is genoteerd in een speciaal daartoe ontwikkelde databank. Deels overlappen die gegevens met data uit het archeologieportaal¹⁰, deels zijn ze aanvullend. Ten slotte zijn ook gegevens gebruikt die zijn bijgehouden door het team Back Office Beheer.

Meer specifiek zijn per informatiebron volgende data voor de analyses gebruikt:

- het archeologieportaal, <https://geo.onroerenderfgoed.be/downloads>:
 - download van de *shapefiles* met archeologienota's, nota's en eindverslagen;
 - *query* naar alle bekrachtigde (archeologie)nota's met gekoppelde projectcodes (= onderzoeksstappen en -technieken);
 - *query* naar alle bekrachtigde (archeologie)nota's met genomen maatregel/maatregelen.

⁹ Zie

https://www.onroerenderfgoed.be/assets/files/content/downloads/overgangsbepalingen_archeologie_vergunningsaanvragen.pdf

¹⁰ Soms zijn er kleine verschillen vast te stellen tussen databank en archeologieportaal. Dat heeft te maken met het feit dat vier documenten per abuis dubbel zijn ingegeven in het archeologieportaal. Op het groot aantal onderzochte documenten zijn dergelijke kleine verschillen echter statistisch verwaarloosbaar.

- de databank ‘resultaten archeologisch onderzoek’, die werd ingevuld tijdens het screenen van alle bekrachtigde archeologienota’s, nota’s en eindverslagen (hierna aangeduid als ‘databank’):
 - gekozen vervolgactie en motivatie;
 - type project: lijninfrastructuur, verkaveling, omgevingsaanleg, enz.
 - relevantie voor aanvullen beheersinstrumenten (zie hst. 6).
- lijsten bijgehouden door het team Back Office Beheer:
 - archeologienota’s met beperkte samenstelling;
 - projectgebieden (gedeeltelijk) binnen AZ of bescherming.

Waar mogelijk en zinnig worden de cijfers voor 2017 vergeleken met deze voor 2016¹¹. Hierbij moet rekening gehouden worden met de ontwikkeling van het archeologisch traject sinds de invoering van de nieuwe regelgeving. Waar in 2016 de informatie vrijwel uitsluitend uit archeologienota’s kwam, is het aanbod voor 2017 gediversifieerder, met een duidelijk gestegen aandeel aan nota’s. Eindverslagen zijn er nog steeds slechts in gering aantal. Archeologierapporten werden wel in enkele tientallen ontvangen maar deze documenten worden in wat volgt niet in rekening gebracht. De informatie daaruit zal zich immers herhalen in de nog op te stellen (en nog te ontvangen) eindverslagen (zie ook verder, hst. 7).

4 Numerieke analyse

4.1 Types documenten

In totaal werden 3416 ingediende documenten door het agentschap verzameld en (waar dat nodig was als stap in het archeologietraject) bekrachtigd¹². Tot het kader van het ‘archeologisch onderzoek bij vergunningsplichtige ingrepen in de bodem’ (VI) horen 3379 documenten, tot dit van het ‘archeologisch onderzoek met het oog op wetenschappelijke vraagstellingen’ (WV) horen 26 documenten¹³ en binnen het kader van de ‘toevalsvondsten’ (TV) zijn er 11 documenten verzameld¹⁴. Deze documenten verdelen zich over volgende types:

- de archeologienota VI,
- de nota VI,
- het archeologierapport VI,
- het eindverslag VI,
- het archeologierapport WV,
- het eindverslag WV,
- het archeologierapport TV,
- het eindverslag TV.

	VI	WV	TV	som
eindverslag	1	6	3	10

¹¹

https://www.onroerendergoed.be/assets/files/news/downloads/Bijlage_1bis_EVREG_077_078_resultaten_archeologie.pdf

¹² Archeologierapporten en eindverslagen dienen niet bekrachtigd te worden.

¹³ Hierbij horen vier projecten die als overgangsmaatregel in deze categorie geplaatst zijn (zie eerder).

¹⁴ In 2017 werden 90 toevalsvondsten gemeld maar slechts 28 daarvan waren archeologisch relevant en leidden tot een ingreep in de bodem.

archeologierapport	25	20	8	53
nota	229	n.v.t	n.v.t	229
archeologienota	3124	n.v.t	n.v.t	3124
totaal	3379	26	11	3416

Tabel 1: Aantal documenten in 2017 ingediend en indien nodig bekrachtigd, per type en per kader (bron archeologieportaal).

Tabel 1 geeft de ruwe cijfers voor 2017 en figuur 2 toont het aantal per type document, per kader, voor de jaren 2016 en 2017. Het is duidelijk dat in 2017 de overgrote meerderheid van de projecten binnen het kader van vergunningsplichtige ingrepen in de bodem (VI) verliep terwijl documenten gerelateerd met initiatieven vanuit wetenschappelijke vraagstelling (WV) gering in aantal waren. Ook het aantal documenten rond toevalsvondsten (TV) bleef beperkt. Binnen de VI-projecten overheersen de archeologienota's terwijl nota's veel geringer in aantal zijn. In 2016 overheersten de archeologienota's nog veel sterker, een logisch gevolg van het feit dat het Onroerenderfgoeddecreet, wat archeologie betreft, pas in 2016 in werking trad en de archeologienota het eerste resultaat is binnen het decretaal uitgetekend archeologietraject.

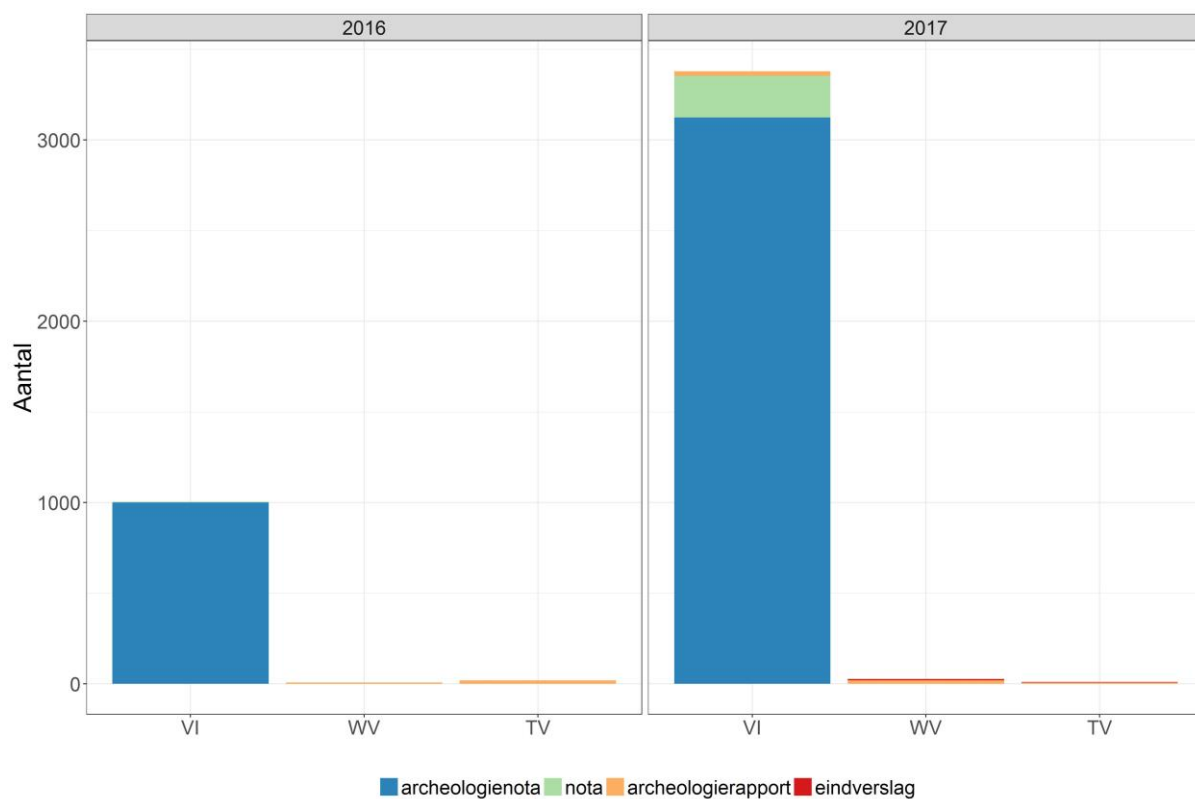

Fig. 2: Aantallen van de types documenten ingediend (en indien nodig bekrachtigd) in 2016 en 2017 (VI, WV, TV: zie tekst) (bron: archeologieportaal).

Binnen de groep van de archeologienota's zit (voor het eerst in 2017) ook de variant met beperkte samenstelling. Voor 2017 zijn in totaal 270 van dergelijke archeologienota's geteld. Dat is 9 % van de in totaal 3124 bekrachtigde archeologienota's.

In 2016 werden 423 archeologienota's bekrachtigd, die pleiten voor uitgesteld vooronderzoek. Op basis van dit aantal kon voor 2017 een veel groter aantal ingediende nota's verwacht worden, dan de bereikte 229 (waarvan een deel zelfs het 'vervolg' kan zijn van een archeologienota bekrachtigd in

2017). Een groot deel van het aangekondigde uitgestelde vooronderzoek heeft dus (nog) niet plaatsgevonden. De redenen daarvoor zijn moeilijk te vatten maar het kan gaan om bouwprojecten die uitgesteld of afgelast zijn, waarvan de plannen zijn aangepast (waarna een nieuwe archeologienota nodig bleek), om bureauonderzoek dat voorlopig geen vervolg kan krijgen omdat de projectgebieden nog niet in eigendom zijn van de geïnteresseerde projectontwikkelaar, enz.

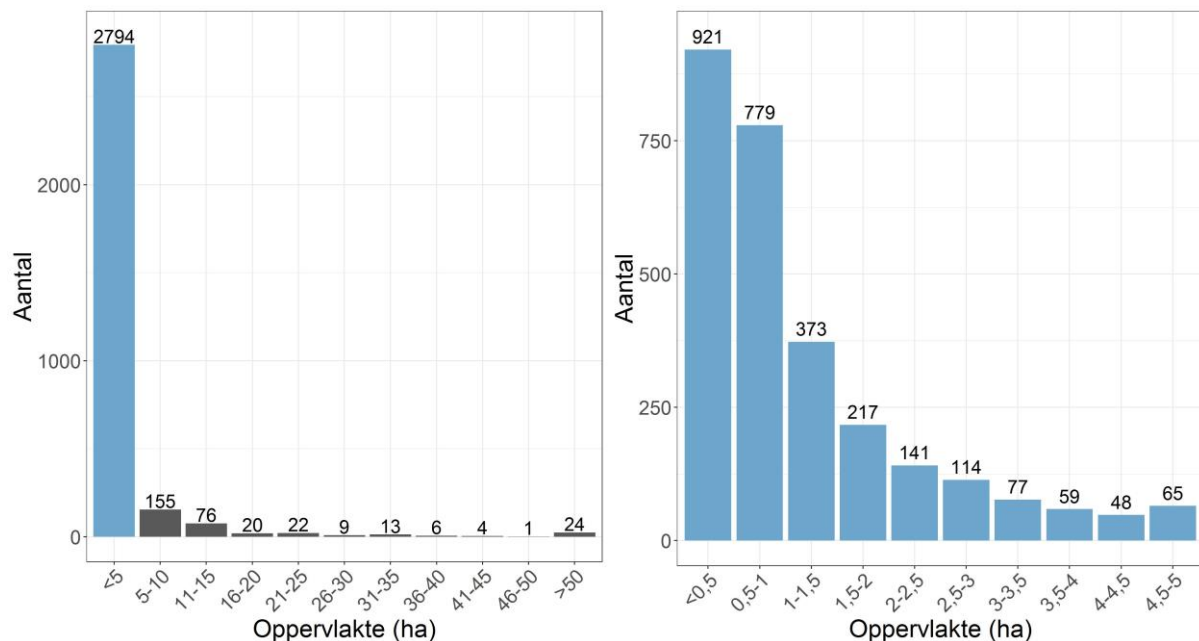

Fig. 3: Verdeling van de oppervlaktes van de projectgebieden voorgesteld in de voor het werkjaar 2017 bekrachtigde archeologienota's (n= 3124, links: algemeen overzicht, rechts: detail voor de gebieden < 5 ha) (bron: archeologieportaal).

Figuur 3 toont de verdeling van de oppervlaktes van de projectgebieden die in de archeologienota's voor 2017 zijn behandeld. Daarbij valt op dat het grootste deel van de dossiers over relatief kleine terreinen gaat. 89 % is kleiner dan 5 ha, 54 % kleiner dan 1 ha. Deze cijfers komen goed overeen met wat werd vastgesteld voor 2016, toen de cijfers respectievelijk 85 % en 49 % bedroegen. Ze kunnen mogelijk zelfs wijzen op een lichte toename van de kleinere projectgebieden. Het vastgestelde patroon toont aan dat het in de verdere analyses weinig nut heeft om in plaats van enkel het aantal documenten, ook de oppervlakte die zij vertegenwoordigen in rekening te brengen. Het gaat immers in hoofdzaak steeds over kleine gebieden.

Figuur 4 toont de verdeling van de oppervlaktes van de projectgebieden die in de nota's voor 2017 zijn behandeld. Daarbij valt opnieuw op dat het grootste deel van de dossiers over relatief kleine terreinen gaat. 91 % is kleiner dan 5 ha, 59 % kleiner dan 1 ha, cijfers die zelfs iets hoger liggen dan voor de archeologienota's uit 2017. Deze cijfers kunnen niet worden vergeleken met deze voor 2016 omdat toen slechts vier nota's werden ingediend. Het voor 2017 vastgestelde patroon toont opnieuw aan dat het in de verdere analyses weinig nut heeft om in plaats van enkel het aantal documenten, ook de oppervlakte die zij vertegenwoordigen in rekening te brengen. Het gaat ook voor de nota's immers in hoofdzaak steeds over kleine gebieden.

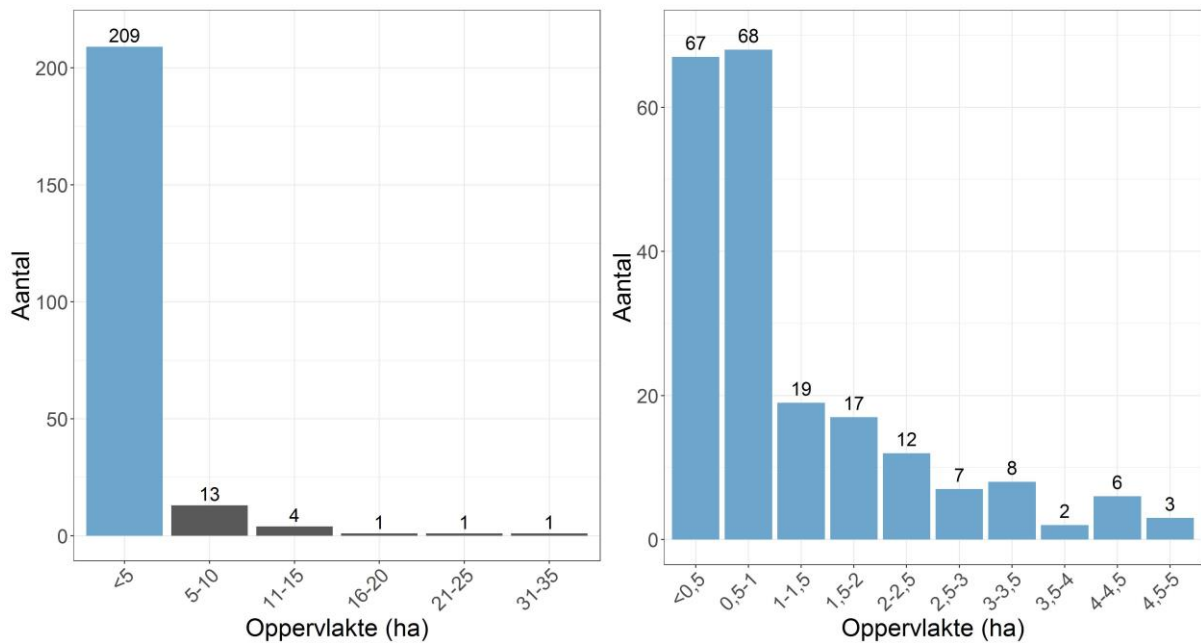

Fig. 4: Verdeling van de oppervlaktes van de projectgebieden voorgesteld in de voor het werkjaar 2017 bekrachtigde nota's (n= 229, links: algemeen overzicht, rechts: detail voor de gebieden < 5 ha) (bron: archeologieportaal).

De sterke overeenkomst tussen de verdelingen van de oppervlaktes van de projectgebieden behandeld in de archeologienota's en de nota's geeft aan dat er geen tendens is om vooral bij grotere projectgebieden na het opstellen van een archeologienota tot uitgesteld vooronderzoek te besluiten. Ook veel kleine projectgebieden belanden na de eerste stap in het vooronderzoek in het uitgesteld traject.

Figuur 5 toont dat het aantal archeologienota's dat per maand wordt bekrachtigd na een voortdurende stijging in 2016, in 2017 een plateau heeft bereikt. Bij de nota's tekent zich tot het eind van 2017 mogelijk nog een (trage) groei af.

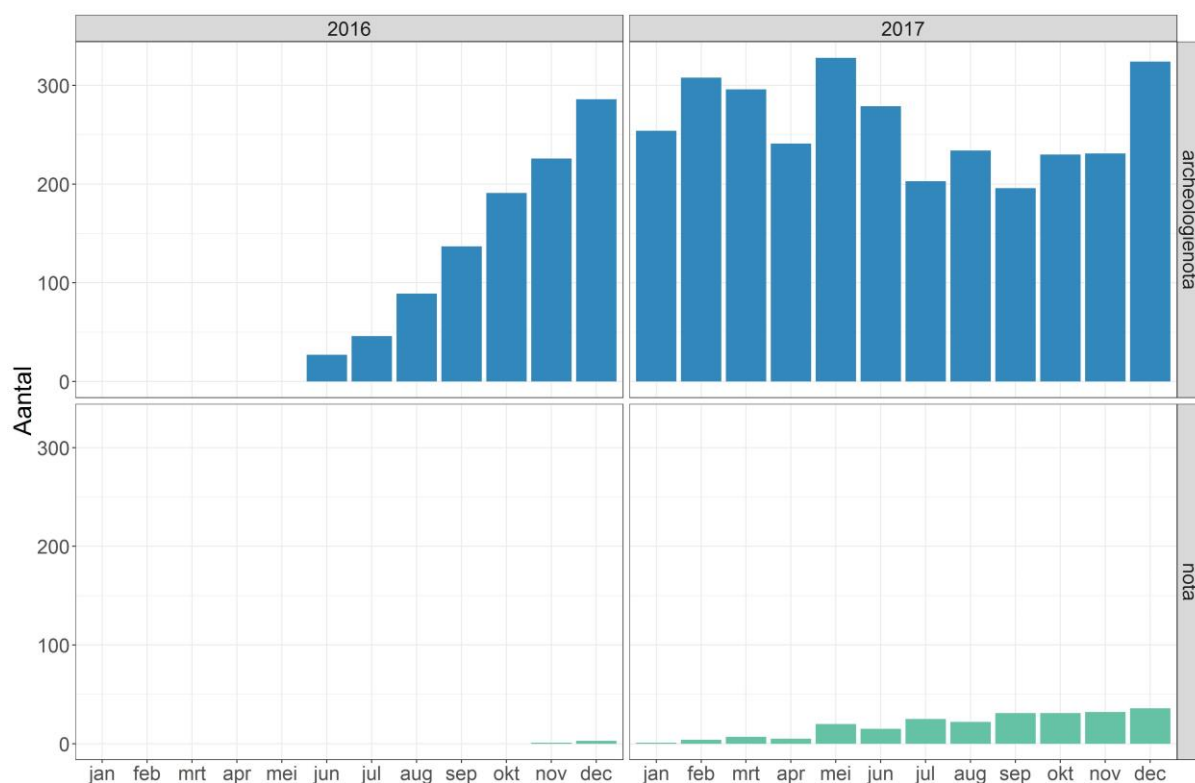

Fig. 5: Aantal per maand bekrachtigde archeologienota's en nota's voor 2016 en 2017 (bron: archeologieportaal).

Het aantal ingediende documenten verdeelt zich voor 2017 ongelijkmatig over de provincies (fig. 6 en tabel 2). Voor Oost-Vlaanderen en Antwerpen ligt het aantal archeologienota's beduidend hoger dan voor Vlaams-Brabant en Limburg. West-Vlaanderen bekleedt een intermediaire positie. Dit patroon houdt zonder twijfel verband met de verschillende aard en dynamiek van de economische ontwikkeling en het ruimtegebruik in de verschillende delen van het land. De verschillen komen goed overeen met wat werd vastgesteld voor 2016.

	West-Vlaanderen	Oost-Vlaanderen	Antwerpen	Vlaams-Brabant	Limburg	som
eindverslag TV	1	0	1	1	0	3
archeologierapport TV	1	1	2	4	0	8
eindverslag WV	2	0	1	0	3	6
archeologierapport WV	9	0	4	3	4	20
eindverslag VI	0	0	0	1	0	1
archeologierapport VI	3	6	12	2	2	25
nota VI	49	67	47	26	40	229
archeologienota VI	600	762	793	485	484	3124
totaal	665	836	860	522	533	3416

Tabel 2: Aantal documenten in 2017 ingediend en indien van toepassing bekrachtigd, per type en per kader, en per provincie (bron: archeologieportaal).

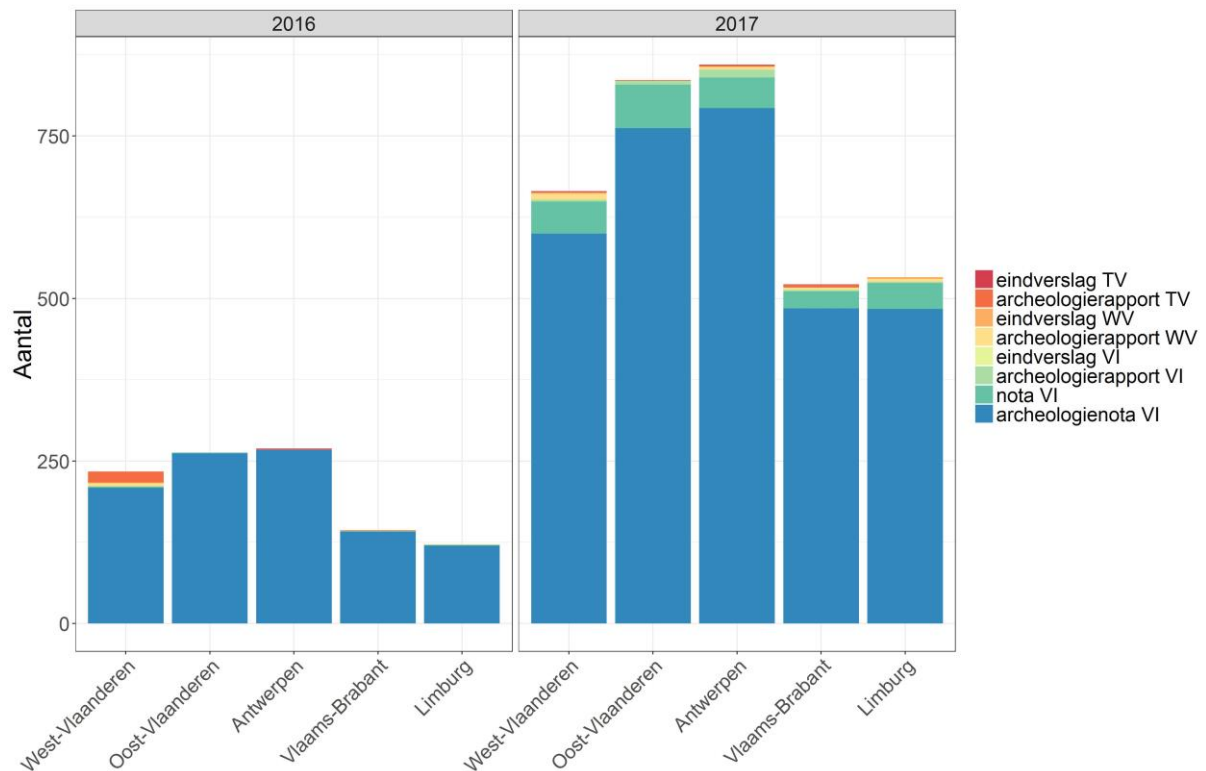

Fig. 6: Aantallen van in 2016 en 2017 ingediende documenten per provincie (bron: archeologieportaal).

Het is opvallend dat meldingen van toevalsvondsten in 2017 (net als in 2016) overwegend uit West-Vlaanderen komen. Dat is deels te verklaren door het aantal meldingen van bij toeval aangetroffen resten uit WO I (zie 7), die steeds archeologisch en ethisch relevant zijn. Het betekent niet dat de meldingen van toevalsvondsten ongelijk over het Vlaams grondgebied zouden verspreid zijn.

4.2 Types van ingrepen in het bodemarchief

Figuur 7 toont de aantallen van de types ingrepen in het bodemarchief die leiden tot het indienen van een archeologienota (eventueel met beperkte samenstelling), nota of eindverslag. Enkel de (indien nodig) bekrachtigde documenten worden daarbij in rekening gebracht. Bijna exact één derde van de dossiers betreft nieuwbouwprojecten, 29 % gaat om woonverkevelingen, en 14 % om (aanpassingen aan bestaande) lijninfrastructuur of nieuwe lijninfrastructuur. De andere types van ingrepen komen minder frequent voor.

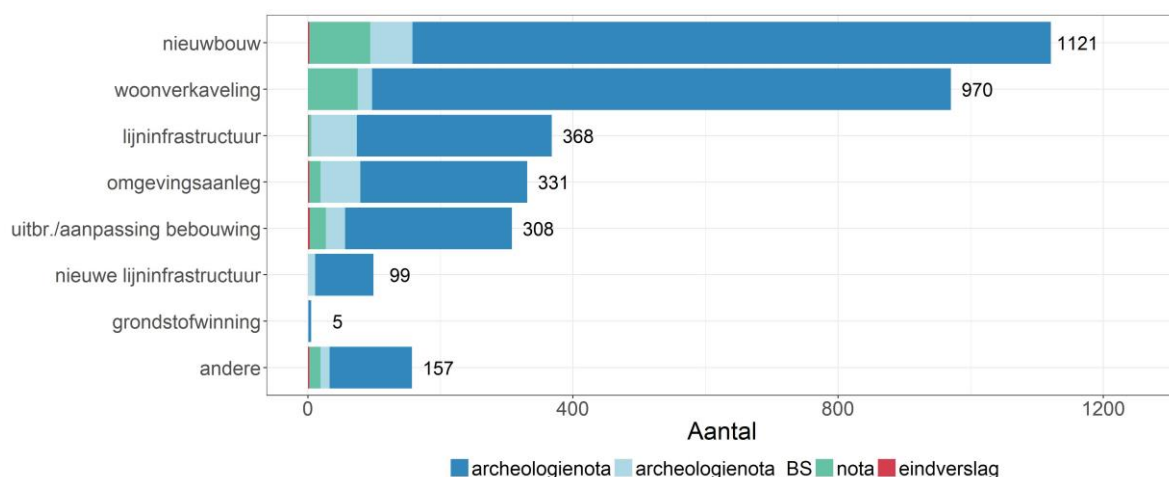

Fig. 7: Types van geplande ingrepen in het bodemarchief die binnen het kader van de vergunningsplichtige ingrepen in 2017 leidden tot het indienen en (indien nodig) bekrachtigen van een archeologienota (eventueel met beperkte samenstelling), nota of eindverslag (n= 3359) (bron: databank).

Tabel 3 geeft de ruwe cijfers voor figuur 7 en tevens de percentages van de gegenereerde documenten binnen elk type van ingreep. Hieruit wordt duidelijk dat de voor 2017 nieuw gecreëerde optie van de archeologienota met beperkte samenstelling voor alle types ingrepen gebruikt wordt maar qua relatief aandeel het belangrijkste is bij projecten van lijninfrastructuur (zowel aanpassingen aan bestaande als aanleg van nieuwe) en omgevingsaanleg. De cijfers voor grondstofwinning zijn niet betrouwbaar omdat zij op een te klein aantal dossiers gebaseerd zijn. Een andere vaststelling is dat projecten van lijninfrastructuur (zowel aanpassingen aan bestaande als aanleg van nieuwe) zelden tot nota's, dus tot uitgesteld vooronderzoek leiden. Vaak wordt voor vrijgave van de terreinen geopteerd, of direct voor werfbegeleiding (zie verder, fig. 19).

Aantallen	archeologie nota	archeologie nota BS	nota	eind verslag	som
nieuwbouw	963	64	92	2	1121
woonverkaveling	873	22	75	0	970
lijninfrastructuur	294	69	4	1	368
omgevingsaanleg	252	60	17	2	331
uitbreiding/ aanpassing bestaande bebouwing	252	29	24	3	308
nieuwe lijninfrastructuur	88	11	0	0	99
grondstofwinning	4	1	0	0	5
andere	124	14	17	2	157
totaal	2850	270	229	10	3359

Percentages	archeologie nota	archeologie nota BS	nota	eind verslag	som
nieuwbouw	85,9	5,7	8,2	0,2	100
woonverkaveling	90,0	2,3	7,7	0,0	100
lijninfrastructuur	79,9	18,8	1,1	0,3	100
omgevingsaanleg	76,1	18,1	5,1	0,6	100
uitbreiding/ aanpassing bestaande bebouwing	81,8	9,4	7,8	1,0	100
nieuwe lijninfrastructuur	88,9	11,1	0,0	0,0	100
grondstofwinning	80,0	20,0	0,0	0,0	100
andere	79,0	8,9	10,8	1,3	100
totaal	84,8	8,0	6,8	0,3	100

Tabel 3: Aantallen van de types van geplande ingrepen in het bodemarchief die binnen het kader van de vergunningsplichtige ingrepen in 2017 leidden tot het indienen en (indien nodig) bekrachtigen van een archeologienota (eventueel met beperkte samenstelling, BS), nota of eindverslag, en percentages van de gegenereerde documenten binnen elk type van ingreep (bron: databank).

4.3 Stappen in het vooronderzoek

De Code van Goede Praktijk onderscheidt binnen het vooronderzoek een aantal categorieën van methoden:

1) deze zonder ingreep in de bodem:

- bureauonderzoek,
- geofysisch onderzoek,
- landschappelijk bodemonderzoek,
- veldkartering.

2) deze met ingreep in de bodem:

- verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek,
- proefputten & proefsleuven,
- proefputten in functie van steentijd artefactensites.

De Code van goede praktijk schrijft voor dat bureauonderzoek steeds de start van een archeologisch vooronderzoek moet vormen. De keuze van de andere methoden ligt vrij maar dient men schriftelijk te beargumenteren. Het is duidelijk dat de in 2017 bekrachtigde archeologienota's voornamelijk op bureauonderzoek gebaseerd zijn terwijl de andere onderzoeksmethoden veel minder vaak worden toegepast (fig. 8). In de nota's komt vooral onderzoek met proefputten of -sleuven aan bod, alhoewel in een aantal gevallen ook nog landschappelijk bodemonderzoek wordt uitgevoerd. Een aantal nota's beschrijft ook nog bureauonderzoek, alhoewel dat volgens de structuur van het archeologisch traject niet kan. Meestal gaat het echter om het herhalen, in de nota, van de tekst van een vroeger uitgevoerde archeologienota. In het algemeen is het vrijwel geheel ontbreken van geofysisch onderzoek, veldkartering, verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek, en proefputten in functie van steentijdsites in het vooronderzoek opvallend.

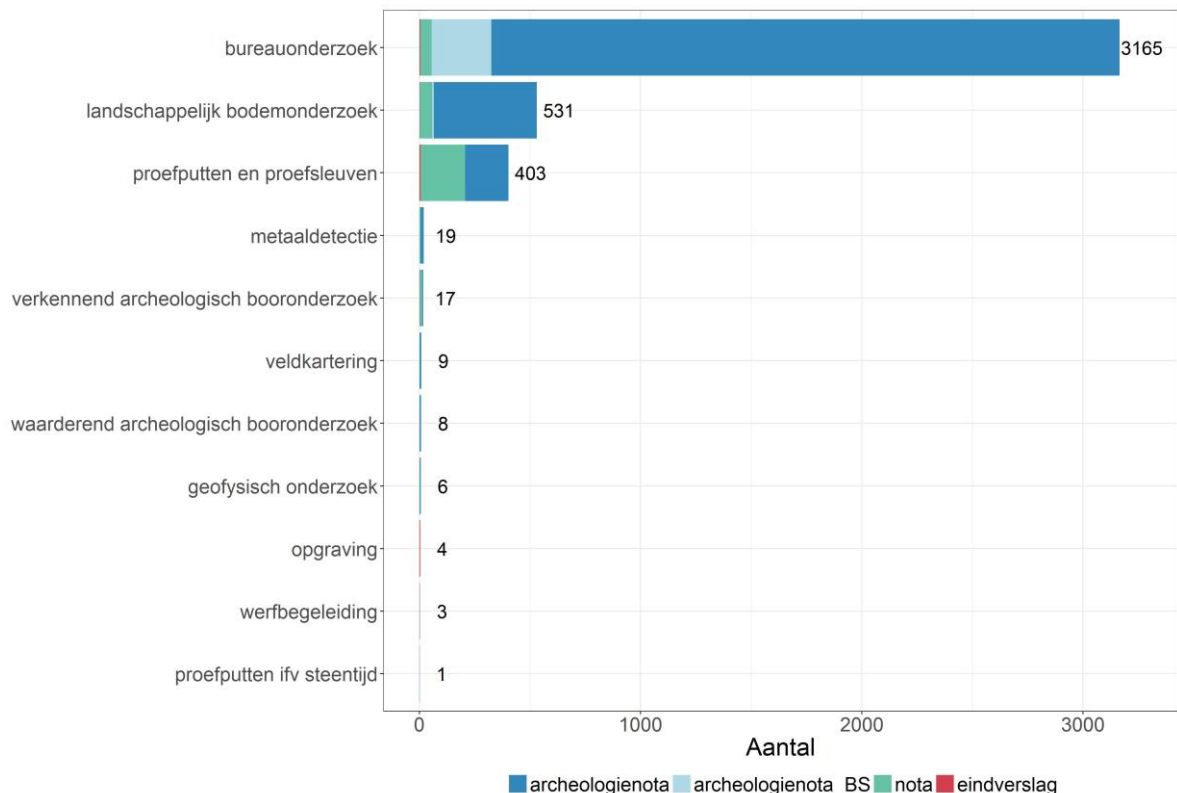

Fig. 8: Voorkomen van de verschillende onderzoeksmethoden binnen het archeologisch vooronderzoek beschreven in de archeologienota's (al dan niet met beperkte samenstelling: BS), nota's en eindverslagen voor 2017. Meerdere methoden kunnen toegepast zijn per document (n= 4116) (bron: databank).

Het vaak uitsluitend voorkomen van bureauonderzoek is het resultaat van de frequent in de archeologienota's aangehaalde situatie waarbij op het moment van het opstellen van de archeologienota de erkende archeoloog nog geen toegang heeft tot het terrein (omdat bv. de aanvrager van de archeologienota nog geen eigenaar is van dat terrein), of dat dit laatste om andere redenen (bv. bebossing) nog niet kan onderzocht worden. Dit leidt dan vaak tot een archeologienota waarin een 'uitgesteld traject' wordt voorgesteld (zie ook 5). Dat de archeologienota's met beperkte samenstelling ten slotte alleen bureauonderzoek omvatten is de logica zelf.

4.4 Instrumenten voor beheer

Om het behoud en het beheer van het archeologisch erfgoed te ondersteunen behoudt het Onroerenderfgoeddecreet een aantal bestaande instrumenten, en introduceerde het sinds 2016 een aantal nieuwe¹⁵. Een eerste, reeds langer gebruikt instrument omvat de **beschermde archeologische sites**. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een beschermde archeologische site als "een archeologische site die voorlopig of definitief beschermd is overeenkomstig hoofdstuk 6"¹⁶ en een

¹⁵ De beschrijving van deze instrumenten volgt Vandenhende *et al.* 2016, 259-261.

¹⁶ Art. 2.1, 18° Onroerenderfgoeddecreet.

archeologische site als “een onroerend goed dat ondergronds, aan de oppervlakte of onder water aanwezig is, met inbegrip van de archeologische artefacten die er integrerend deel van uitmaken, van algemeen belang wegens de archeologische erfgoedwaarde”¹⁷. Twintig projecten uit de archeologienota's en nota's kondigden een mogelijke ingreep in een beschermd archeologisch site aan. Dat komt neer op 0,6 % van de in het archeologieportaal ingediende archeologienota's en nota's. Dit is een lichte stijging ten opzichte van 2016, toen het om 0,1 % ging. In twee gevallen gaat het voor 2017 echter om een nota die aansluit op een archeologienota, eveneens uit 2017.

De oppervlaktes van de projectgebieden die volledig of deels in een beschermde archeologische site vallen duiden in hoofdzaak op projecten van beperkte omvang (fig. 9, < 3000 m²). De enkele grotere betreffen vooral projecten van lijninfrastructuur. De door ingrepen in het bodemarchief bedreigde beschermde archeologische sites omvatten de abdij site van Munsterbilzen (Bilzen), het Prinsenhof in Gent, de primitieve parochie van Weerde (Aarschot), de verdwenen kerk van Zelem (Halen), de omgeving van de abdij site te Sint-Truiden, de omgeving van de O.L.V.-basiliek te Tongeren, het aquaduct te Tongeren, de Romeinse site van Aalter-Loveld, de vicus van Kester (Gooik) (2x), de omgeving van het Steen in Antwerpen (2x), de Ottenburg te Huldenberg (2x) en het kasteel en dorpskern van Middelburg (Maldegem) (4x) (nota's uit 2017 aansluitend op een archeologienota uit 2017 niet meegeteld).

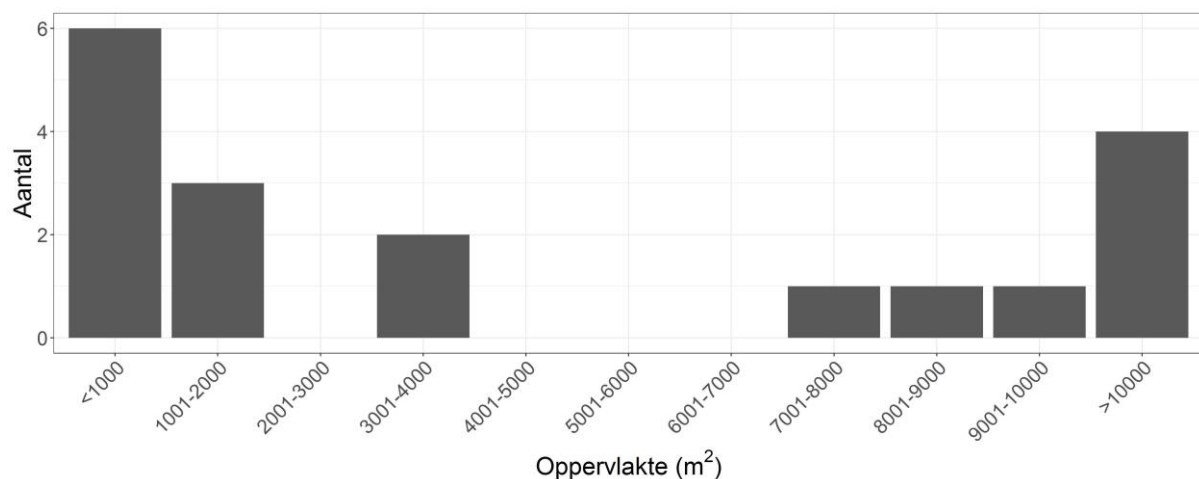

Fig. 9: Verdeling van de oppervlaktes van de projectgebieden voorgesteld in de voor het werkjaar 2017 bekrachtigde archeologienota's en nota's van toepassing op terreinen binnen beschermde archeologische sites (n= 18) (bron: archeologieportaal).

Aan het eind van 2017 kende Vlaanderen 36 beschermde archeologische sites, waarvan er dus 12 in 2017 door geplande ingrepen in het bodemarchief bedreigd werden. In totaal ging het om 18 geplande ingrepen, waarbij de site van Middelburg het frequentst aan bod kwam (vier maal). Opvallend is ook dat de pas in 2017 beschermde archeologische sites van Aalter-Loveld en Gooik reeds in datzelfde jaar door ingrepen bedreigd werden, de laatste site zelfs twee maal.

Een in 2016 ingevoerd instrument vormen de **archeologische zones (AZ)**, niet te verwarren met de archeologische zones die overeenkomstig het Archeologiedecreet konden worden beschermd¹⁸. De

¹⁷ Art. 2.1, 10° Onroerenderfgoeddecreet.

¹⁸ Art. 3, 3° en 13 Archeologiedecreet.

archeologische zones uit het Onroerenderfgoeddecreet zijn “zones waar op basis van waarnemingen en wetenschappelijke argumenten onderbouwd kan worden dat ze met hoge waarschijnlijkheid archeologische erfgoedwaarde hebben”¹⁹. Hoewel er geen zekerheid bestaat over de aanwezigheid van archeologische erfgoedwaarde, bestaat er wel degelijk een gefundeerd wetenschappelijk vermoeden. Als het bovendien zeer waarschijnlijk ook nog eens over een voldoende goed bewaarde archeologische zone gaat, kan ze worden opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones²⁰. De vaststelling van deze inventaris gebeurt door de minister bevoegd voor onroerend erfgoed²¹. De minister ondertekende op 19 februari 2016 een eerste reeks besluiten waardoor de historische kern van 58 historische steden is opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones²². In 2017 kwamen er geen nieuwe archeologische zones bij.

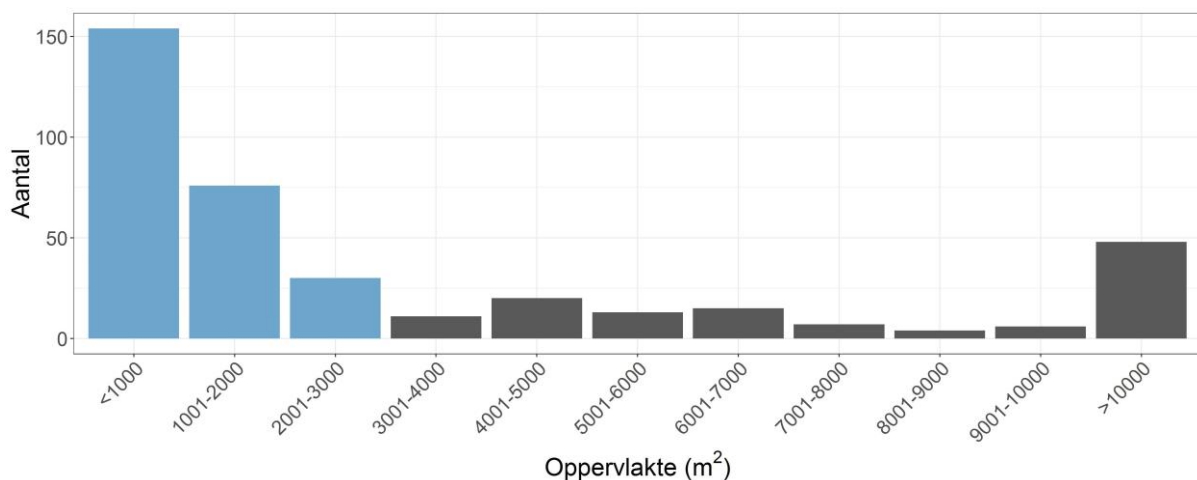

Fig. 10: Verdeling van de oppervlaktes van de projectgebieden voorgesteld in de voor het werkjaar 2017 bekrachtigde archeologienota's en nota's van toepassing op terreinen binnen de archeologische zones (n= 384) (bron: archeologieportaal).

384 archeologienota's en nota's betroffen terreinen gelegen in een AZ, dat is 12 % van het totaal aantal ingediende archeologienota's en nota's. In 2016 bedroeg dit aandeel 13 %. In 124 van de gevallen (32 %) gaat het in 2017 om terreinen groter dan 3000 m² (fig. 10, aangeduid in zwart), waarvoor dus ook zonder de vaststelling van een AZ onder de regelgeving van het Onroerenderfgoeddecreet een archeologienota vereist zou zijn geweest. In 2016 bedroeg dit aandeel 52 %). Ten opzichte van het vorige werkjaar is er dus een stijging van het aandeel van de kleinere projectgebieden binnen de AZ's (< 3000 m², fig. 10, blauw) (68 %, 48 % in 2016). Dat is toeval of mogelijk te wijten aan een beter hanteren van dit beheersinstrument.

Figuren 10 en 11 geven de oppervlaktes van de projectgebieden apart voor terreinen binnen of buiten een archeologische zone. De vergelijking toont, net als dat het geval was in 2016, duidelijk aan dat de eerste groep uit gebieden bestaat die grofweg slechts een tiende in oppervlak beslaan als de gebieden

¹⁹ Art. 2.1, 11° Onroerenderfgoeddecreet.

²⁰ Art. 4.1.1 Onroerenderfgoeddecreet en art. 4.1.3 Onroerenderfgoedbesluit.

²¹ Art. 4.1.6 Onroerenderfgoedbesluit.

²² Ministerieel Besluit van 19 februari 2016 (56 archeologische zones) en Ministerieel Besluit van 8 maart 2016 (2 archeologische zones). BS 31 maart 2016. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/portaal/bericht/225>

uit de tweede groep (meerderheid kleiner dan 5000 m² of 0,5 ha, versus meerderheid kleiner dan 50.000 m² of 5 ha).

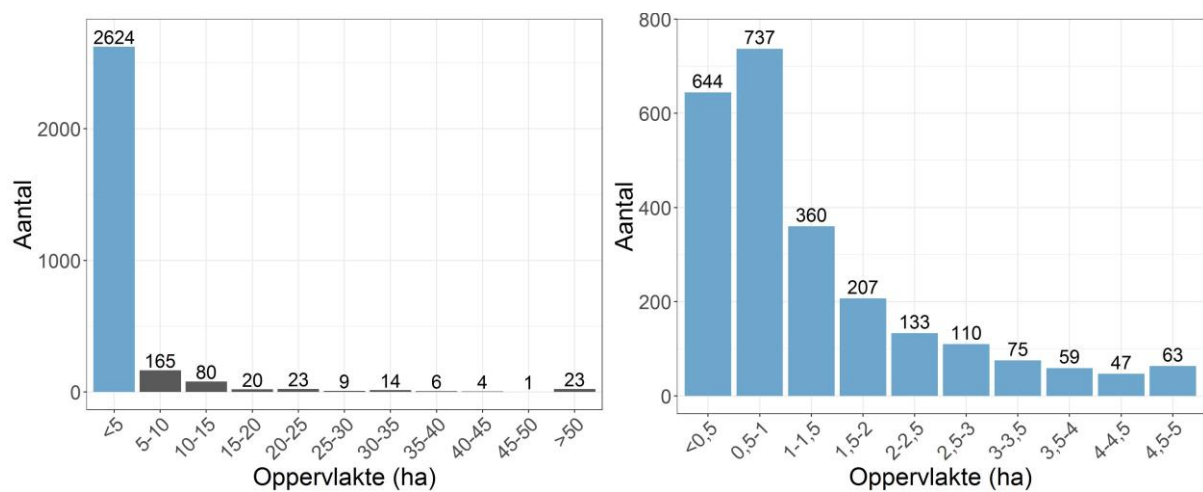

Fig. 11: Verdeling van de oppervlaktes van de projectgebieden voorgesteld in de voor het werkjaar 2017 bekrachtigde archeologienota's en nota's van toepassing op terreinen buiten de archeologische zones (n= 2969) (bron: archeologieportaal).

De gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt (GGA-gebieden)²³, vormen naast de vastgestelde archeologische zones een tweede, vrij recent ontwikkeld instrument. Onder deze gebieden wordt verstaan: “gebieden waar op basis van waarnemingen en wetenschappelijke argumenten onderbouwd kan worden dat ze met hoge waarschijnlijkheid geen archeologische waarde hebben”²⁴. Het aanduiden van deze gebieden gebeurt op basis van twee hoofdcriteria: 1) het gebied is reeds archeologisch onderzocht en op basis van die kennis is er geen betekenisvol archeologisch erfgoed aanwezig of nog aanwezig (want opgegraven), en 2) het gebied is reeds in die mate verstoord dat er, in combinatie met gegevens over de potentiële dikte van het bodemarchief, geen archeologisch erfgoed (meer) te verwachten valt²⁵. Dat houdt tevens in dat voor dergelijke gebieden bij toekomstige ingrepen in de bodem geen archeologienota meer vereist is. De vaststelling van de gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt gebeurt vanaf 1 januari 2017 door de administrateur-generaal van het agentschap Onroerend Erfgoed²⁶. Voor deze gebieden gelden vanzelfsprekend geen archeologische maatregelen wanneer er ingrepen in de bodem plaatsvinden²⁷. De gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt werden een eerste maal vastgesteld op 5 februari 2016²⁸, vervolgens werden nieuwe, aangepaste versies vastgesteld op 1 juli en 30 november 2016. In 2017 gebeurde dat opnieuw op 21 februari, 2 mei, 14 juli en 19 oktober.

²³ <https://geo.onroenderfgoed.be>

²⁴ Art. 5.4.1, derde lid Onroerenderfgoedbesluit.

²⁵ Meylemans E., *De opmaak van de 'kaart van gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt' versie 1 (18-12-2015)*, intern rapport agentschap Onroerend Erfgoed 4.

²⁶ Dit gebeurde vroeger door de minister bevoegd voor onroerend erfgoed, na mededeling aan de Vlaamse Regering: art. 5.4.1 Onroerenderfgoedbesluit.

²⁷ Bij bodemingrepen in gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt, blijft de initiatiefnemer wel gehouden aan de meldingsplicht bij toevallsvondsten.

²⁸ BS 31 maart 2016.

In 2017 behandelden de archeologienota's en nota's in 364 gevallen (respectievelijk 333 en 31 documenten, samen 11 % van het totaal) terreinen die op een GGA-locatie liggen. Het gaat dan steeds om een overlap met die GGA-locatie en nooit om een volledige ligging binnen GGA-gebied. Die gedeeltelijke overlap stelt deze projecten niet vrij van het opstellen van een archeologienota, en wat daar aan maatregelen op volgt. Het is niet bekend hoeveel projecten volledig binnen GGA-gebied lagen, aangezien hiervoor geen archeologienota dient opgemaakt te worden. In 2016 bedroeg het aantal projectgebieden die deels overlaptten met een GGA-locatie slechts 10, wat neerkwam op 1 % van het totaal aan archeologienota's en nota's. Waaraan de stijging van overlap met GGA-locaties in 2017 te wijten is, valt moeilijk volledig te vatten, maar de gestage uitbouw van dit beheersinstrument zal er zeker iets mee te maken hebben.

5 Beslissingen in functie van het beheer van het archeologisch erfgoed

De archeologienota en de nota bevatten een voorstel om het archeologisch traject wel of niet verder te zetten en specificeren bij de eerste optie welke verdere stappen (na bekrachtiging) dienen te worden gezet. Een nota kan aldus leiden tot het vrijgeven van het terrein ('geen maatregelen'), tot een opgraving, of tot behoud *in situ*²⁹. Een archeologienota leidt tot diezelfde drie opties, plus het voorstel tot uitgesteld vooronderzoek.

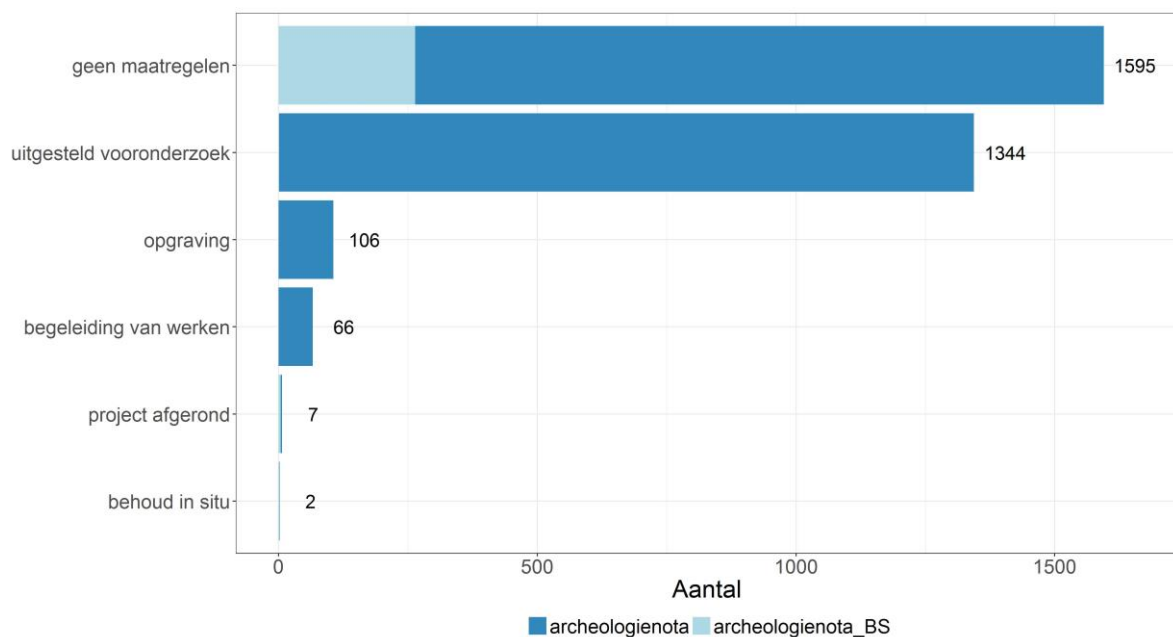

Fig. 12: Aantallen van de keuzes voorgesteld in de archeologienota's voor 2017 (n= 3120) (bron: databank).

²⁹ Combinaties van deze opties zijn voor 2017, net zoals voor 2016, niet geregistreerd in de voor deze rapportering ontworpen databank. Vooral de problematiek van de verhouding tussen de oppervlaktes waarop de verschillende opties betrekking hebben, maakt dit voornog niet mogelijk. In deze analyse is steeds voor de belangrijkste maatregel gekozen, van toepassing op het grootste oppervlak.

Figuur 12 toont het aandeel van de opties die in 2017 in de archeologienota's geadviseerd werden. In 51 % van de gevallen wordt de vrijgave van de terreinen voorgesteld. De archeologienota's met beperkte samenstelling leiden daarbij steeds tot de optie 'geen maatregelen', wat ook voor ogen werd gehouden bij de invoering van dit type document. De optie 'behoud in situ' wordt vrijwel nooit weerhouden. Een opgraving wordt (als rechtstreekse optie) slechts geadviseerd in een minderheid van de gevallen (3 %) alhoewel er ook soms wordt geopteerd voor een archeologische begeleiding van de bouwwerken (2 %). Opvallend is de hoge frequentie van archeologienota's die een uitgesteld traject voorstellen (43 %). Het gaat hierbij zowel om het uitstellen van vooronderzoek met ingreep in de bodem (proefsleuven) als om het uitstellen van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem, daarna eventueel gevolgd door vooronderzoek met ingreep in de bodem. De optie 'project afgerond' (zie eerder, voetnoten 9 en 10) komt slechts zelden voor.

	2016	2017
geen maatregelen	54,7	51,2
uitgesteld vooronderzoek	42,3	43,0
opgraving	2,9	3,4
begeleiding van werken	0	2,1
project afgerond	0	0,2
behoud in situ	0,1	0,1
som	100	100

Tabel 4: Frequenties (%) van de keuzes voorgesteld in de archeologienota's voor 2016 (n= 1000) en 2017 (n= 3120) (bron: databank).

Tabel 4 geeft een vergelijking tussen de frequenties waarmee de maatregelen werden voorgesteld in 2016 en 2017. De cijfers lopen daarbij opvallend gelijk. Enkel de optie 'begeleiding van de werken' neemt beduidend toe, waardoor zich samen met de optie 'opgraving' meer frequent een vervolgetraject na het vooronderzoek aandient. Opvallend blijft de vaststelling dat de frequente keuze voor uitgesteld vooronderzoek blijkbaar geen kenmerk specifiek van de opstart van het archeologisch traject onder het Onroerenderfgoeddecreet was. De tendens zette zich immers onverminderd door in 2017. Dit houdt dus nog steeds een zekere verhoging van de dossierlast voor het erfgoedbeheer in, vermits een belangrijk deel van de bouwdoSSIers nu twee bekrachtigingen vereisen. Anderzijds is het natuurlijk niet zo dat alle archeologienota's die opteerden voor uitgesteld vooronderzoek noodzakelijkerwijs tot een nota zullen leiden. Bouwprojecten kunnen ook aangepast, uitgesteld of stopgezet worden. Ook is er bij het uitgestelde traject geen melding van het vooronderzoek met ingreep in de bodem, zoals bij het normale traject, wat de verhoging van de dossierlast nuanceert.

Merkwaardig genoeg verschilde in 2016 het relatieve aandeel van archeologienota's die leiden tot vrijgave van het terrein (geen maatregelen), tot uitgesteld vooronderzoek (met of zonder ingreep in de bodem) of tot opgraving, tussen de provincies. Voor Limburg lag het aandeel van 'geen maatregelen' beduidend lager dan voor West-Vlaanderen, om de uitersten te noemen. In Limburg werd dus vaker voor het vooronderzoek in uitgesteld traject gekozen, een patroon dat voor een deel verklaard werd door de lokale bodemgesteldheid en bewoningsgeschiedenis. De cijfers voor 2017 (fig. 13) suggereren nu dat dit waarschijnlijk een overinterpretatie was. In 2017 lopen de frequenties van de voorgestelde maatregelen opvallend gelijk tussen de provincies.

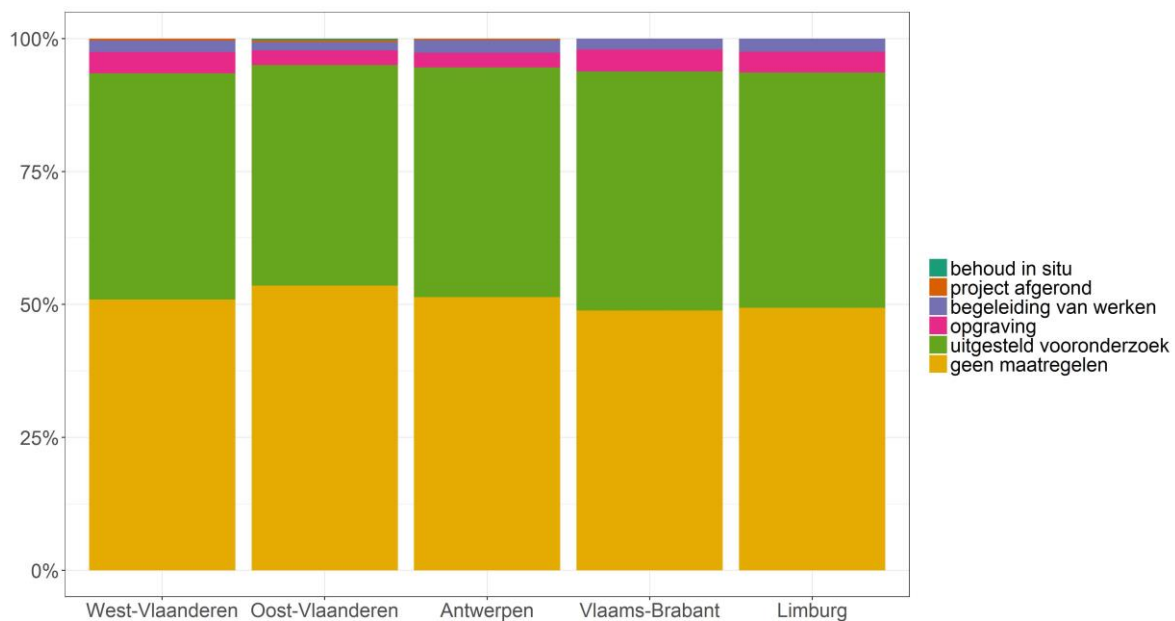

Fig. 13: Relatief aandeel van de beslissingen in 2017 voorgesteld in een archeologienota, per provincie (n= 3120) (bron: databank).

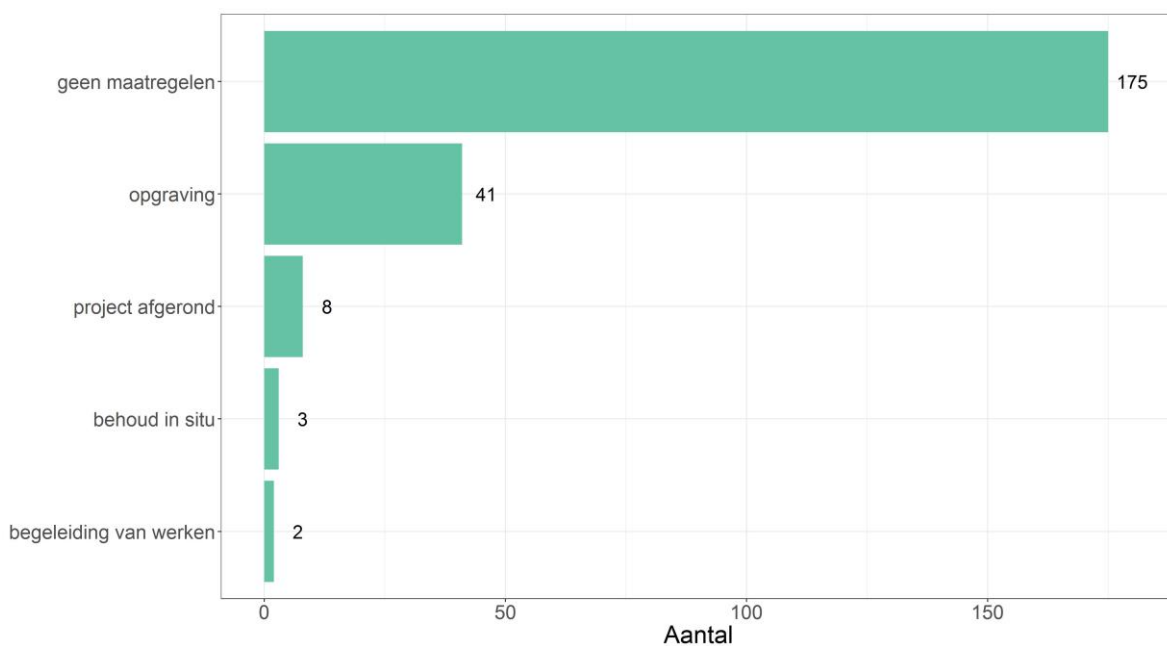

Fig. 14: Aantallen van de keuzes voorgesteld in de nota's voor 2017 (n= 229) (bron: databank).

De opties die worden voorgesteld in de nota's (fig. 14) komen in hoofdzaak neer op 'geen maatregelen' (76 %). Slechts in 18 % van de dossiers wordt een opgraving geadviseerd, terwijl de opties 'project afgerond' (4 %), 'behoud in situ' (1 %) en 'begeleiding van de werken' (1 %) slechts zelden voorkomen. Deze cijfers zijn niet te vergelijken met het werkjaar 2016 omdat dan slechts vier

nota's waren ingediend. Op het eerste zicht ligt het percentage 'geen maatregelen' hoger in de nota's dan in de archeologienota's, maar de optie 'uitgesteld vooronderzoek' (die niet voorkomt in de nota's) vertekent uiteraard dit beeld. Wordt het relatief belang van de opties 'geen maatregelen' versus 'opgraving' los van alle andere opties bekeken, dan toont zich een verhouding van 95 - 5 % voor de archeologienota's van 2016, 94 - 6 % voor de archeologienota's van 2017, en 81 - 19 % voor de nota's van 2017. Het voorkomen van meer 'werfbegeleiding' in 2017 (vooral in de archeologienota's) compliceert enigszins de vergelijking (omdat het net zoals de opgraving een vorm van vervolgtraject na het vooronderzoek is) maar wellicht zijn de cijfers uit de nota's van 2017 het best te verbinden aan deze van de archeologienota's van 2016. De tijd die verloopt tussen de stappen van het vooronderzoek zorgt er immers voor dat vele nota's uit 2017 de opvolging zijn van archeologienota's uit 2016. Het komt er in elk geval op neer dat – zoals logisch kan worden verwacht – na het 'uitgesteld' stadium van het vooronderzoek vaker wordt geopteerd voor een opgraving.

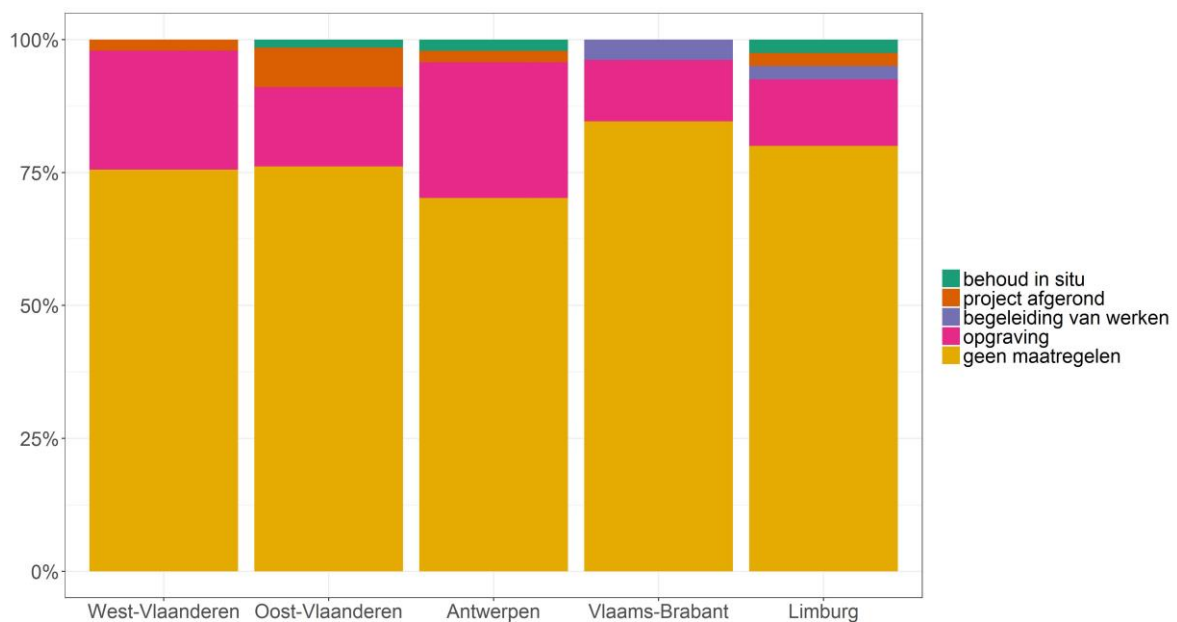

Fig. 15: Relatief aandeel van de beslissingen in 2017 voorgesteld in een nota, per provincie (n= 229) (bron: databank).

Wanneer voor de nota's uit 2017 een vergelijking tussen de provincies wordt opgesteld (fig. 15), tonen zich enkele verschillen maar of die betekenisvol zijn, valt voorlopig niet uit te maken. Het gaat per provincie immers niet over een groot aantal nota's.

De vergelijking van de frequenties van de voorgestelde maatregelen kan ook per archeoregio worden gemaakt. De uit de Nederlandse erfgoedzorg overgenomen term 'archeoregio' is gedefinieerd als "gebied waarbinnen zowel sprake is van een globaal verband tussen landschap en bewoningsgeschiedenis als tussen landschapsvormende processen en het ontstaan van archeologische vindplaatsen, en het bodemarchief in het algemeen"³⁰. Elk van de Vlaamse archeoregio's, die vooral afgebakend zijn op basis van de bodemassociatiekaart³¹ en de kaart van de lithologie van de

³⁰ Archis, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Nederland.

³¹ <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/bodemloketten.html>

oppervlakkige lagen³², heeft inderdaad een eigen landschapsvorming en dus ook bewoningsgeschiedenis gekend, en is gekenmerkt door specifieke condities voor de bewaring en bereikbaarheid van archeologisch erfgoed. Als het om inhoudelijke informatie gaat, is een opdeling in archeoregio's dan ook relevanter dan een analyse per provincie.

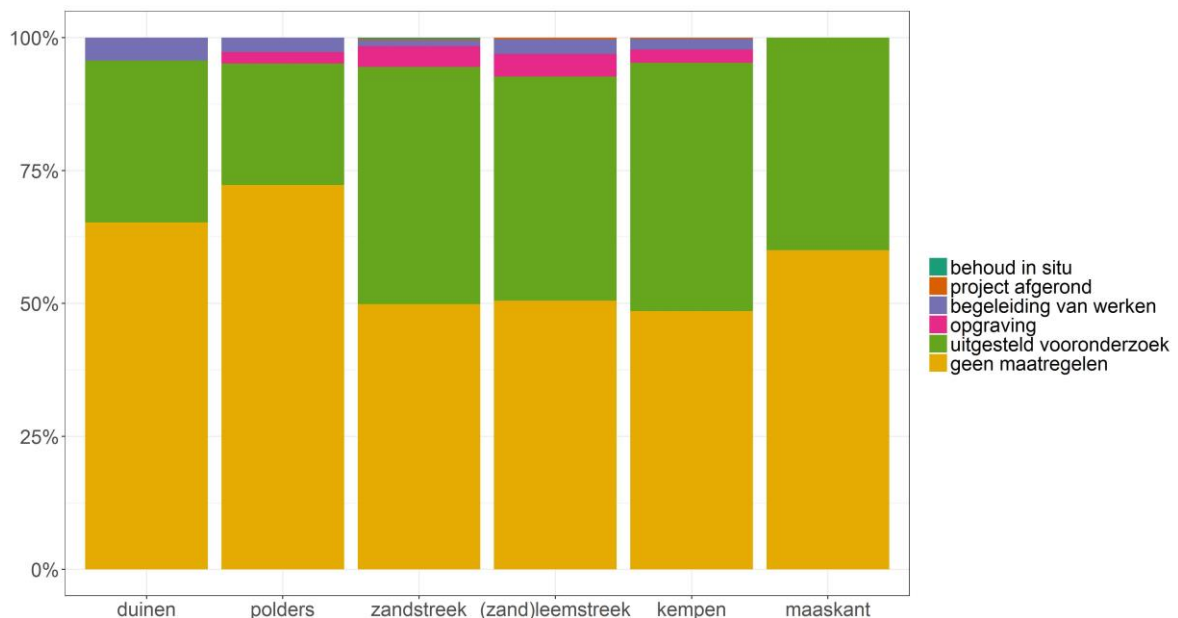

Fig. 16: Relatief aandeel van de beslissingen in 2017 voorgesteld in een archeologienota, per archeoregio (n= 23, 184, 795, 1049, 1059, 10) (bron: databank).

Wanneer de maatregelen voorgesteld in de archeologienota's uit 2017 per archeoregio worden bekeken tekenen zich verschillen af (fig. 16). Werken gepland in de duin- of poldergebieden leiden iets vaker tot 'geen maatregelen' dan in andere gebieden (een maatregel die – zie eerder – vaak enkel op bureauonderzoek steunt). De Maaskant moet daarbij wel terzijde worden gelaten gezien het klein aantal dossiers. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat deze gebieden 'afgedekt' zijn, waardoor het bodemarchief door een buffer beschermd is tegen ingrepen die niet te diep reiken. Tussen de zandstreek, de zandleemstreek en de Kempen zijn geen betekenisvolle verschillen vast te stellen.

Dezelfde analyse, nu gebaseerd op de nota's voor 2017, geeft enkel betrouwbare cijfers voor de zandstreek, de zandleemstreek en de Kempen (voor de Maaskant zijn er zelfs geen dossiers). De grote overeenkomst tussen de frequenties van de maatregelen voor deze drie archeoregio's valt opnieuw op (fig. 17).

³² <http://www.atlas-belgique.be/cms2/uploads/oldatlas/atlas2/Atlas2-02-03-01.PDF> en volgende.

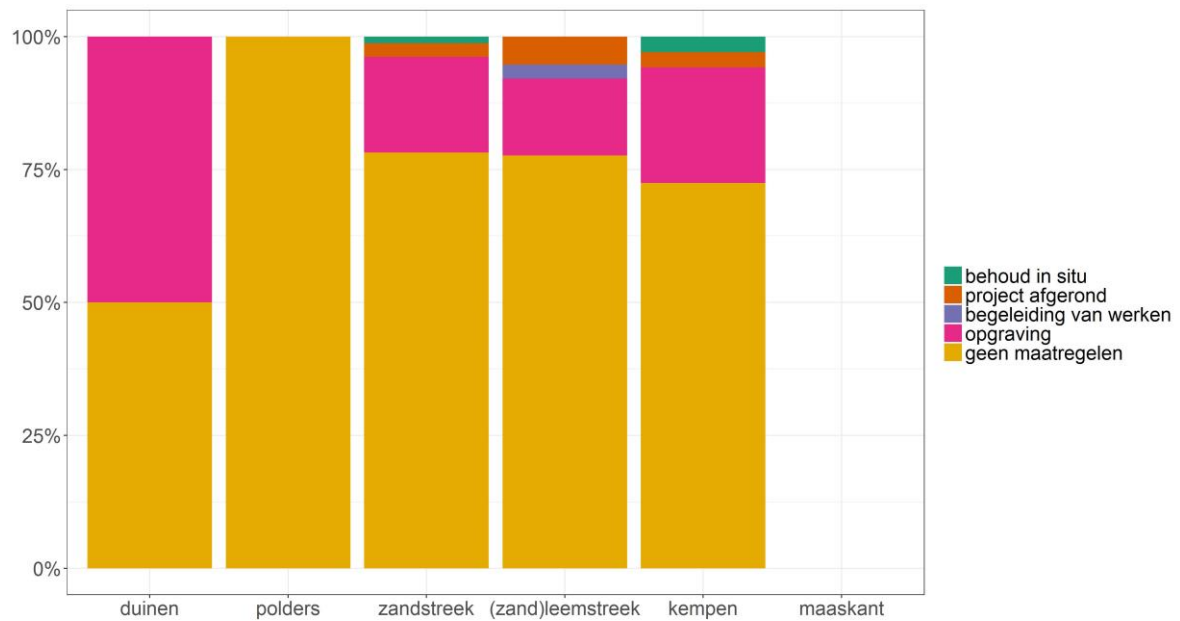

Fig. 17: Relatief aandeel van de beslissingen in 2017 voorgesteld in een nota, per archeoregio (n= 2, 4, 78, 76, 69, 0) (bron: databank).

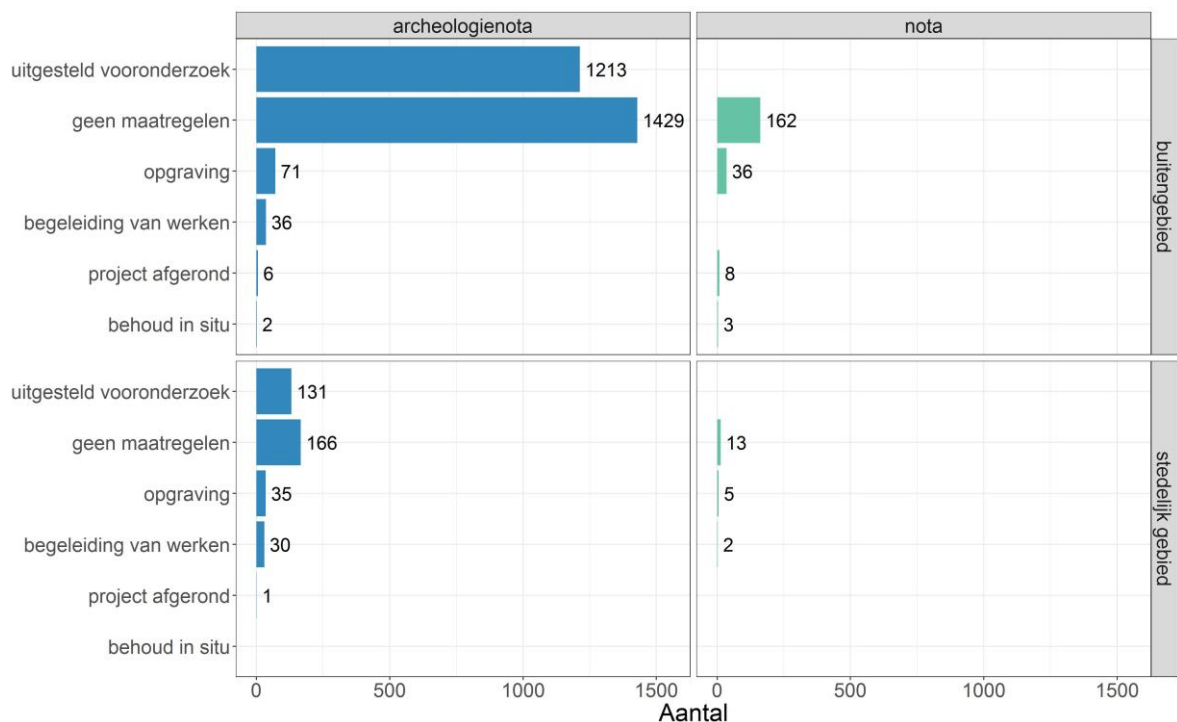

Fig. 18: Vergelijking van de frequenties van de keuzes vooropgesteld in de archeologienota's en nota's voor 2017, tussen het buitengebied (n= 2755, 209) en de stedelijke kernen (terreinen binnen de vastgestelde stedelijke AZ-gebieden, n= 364, 20) (bron: databank).

Wanneer een vergelijking wordt gemaakt van de frequenties van de keuzes voorgesteld in de archeologienota's en nota's, tussen de stedelijke kernen (terreinen binnen de vastgestelde stedelijke AZ-gebieden) en het buitengebied (fig. 18), tonen zich geen grote verschillen, zij het dat de trend waargenomen voor 2016 zich bevestigt, met name dat het archeologisch vooronderzoek in de stedelijke gebieden in eerste instantie iets vaker leidt tot een opgraving. In stedelijk gebied zit per oppervlakte van het grondgebied nu eenmaal vaak meer archeologisch erfgoed. Dit verschil tussen stedelijk gebied en buitengebied toont zich zowel op het niveau van de archeologienota's als de nota's.

Uiteraard heeft ook het type van bouwproject, dat bij uitvoering mogelijk een bedreiging vormt voor het archeologisch bodemarchief, zijn invloed op de maatregelen die bij het vooronderzoek voorgesteld worden (fig. 19). De beslissing om na het opstellen van een archeologienota het projectgebied vrij te geven ('geen maatregelen') wordt het vaakst genomen bij de aanleg van lijninfrastructuur, bij omgevingsaanleg en bij uitbreiding of aanpassing van bestaande bebouwing. De verantwoording voor het besluit 'geen maatregelen' kan daarbij divers zijn (zie verder). Bij woonverkevelingen wordt in de archeologienota het minst vaak tot vrijgave van de terreinen besloten, zonder twijfel omdat dit vaak om grote projectgebieden gaat die voor een belangrijk deel voor het eerst bebouwd (en dus verstoord) worden.

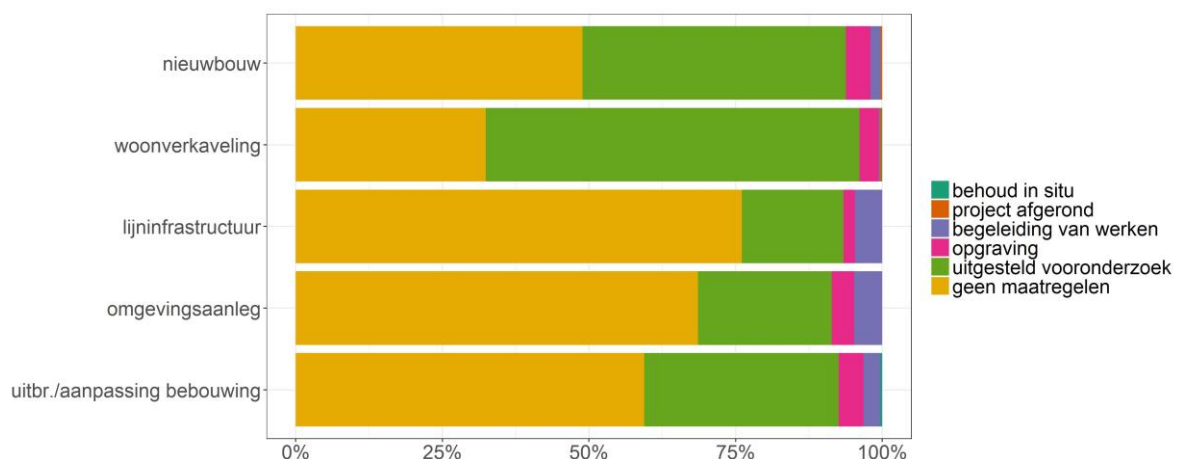

Fig. 19: Frequentie van de types maatregelen in archeologienota's uit 2017 voorgesteld voor verschillende types bouwprojecten (van boven naar onder: $n = 1027, 895, 363, 312, 281$) (projecttypes met lage frequentie zijn weggelaten, bron: databank).

De nota's uit 2017 leveren enkel betrouwbare aparte data voor nieuwbouw- en woonverkevelingsprojecten. Het aandeel van 'geen maatregelen' loopt gelijk: 78 % voor de eerste categorie ($n = 92$), 71 % voor de tweede ($n = 75$).

In de databank is ook genoteerd wat de belangrijkste reden was waarom de erkende archeologen besloten tot de optie 'geen maatregelen'. Dat kon zijn omdat geen archeologisch erfgoed binnen het projectgebied aanwezig bleek (12 %), omdat het wel aanwezig maar ernstig verstoord was (19 %), omdat er wel archeologisch erfgoed te verwachten was maar de aard van het bouwproject slechts beperkte kenniswinst zou toelaten (bv. bij ingrepen van beperkte omvang) (32 %), of omdat er wel een bodemarchief aanwezig was maar dit door de geplande werken nauwelijks geraakt zou worden

(37 %) (fig. 20). In de archeologienota's met beperkte samenstelling is het aandeel van 'impact beperkt' nog iets groter dan bij de 'gewone' archeologienota's, maar dit is wellicht meestal net de reden waarom voor de beperkte samenstelling gekozen werd (tabel 5). 'Beperkte kenniswinst' is iets vaker de conclusie in de gewone archeologienota's, na een bureauonderzoek waaruit wel de verwachting van archeologisch erfgoed bleek. In de nota's wordt 'geen maatregelen' het vaakst verantwoord door het argument 'geen archeologie'. Dit gaat dan om terreinen waar op basis van het bureauonderzoek bodemarchief verwacht werd, maar waarbij het onderzoek met ingreep in de bodem dat tegensprak. 'Beperkte impact' is in de nota's geen frequent argument omdat deze factor meestal reeds tijdens het bureauonderzoek kan geëvalueerd worden.

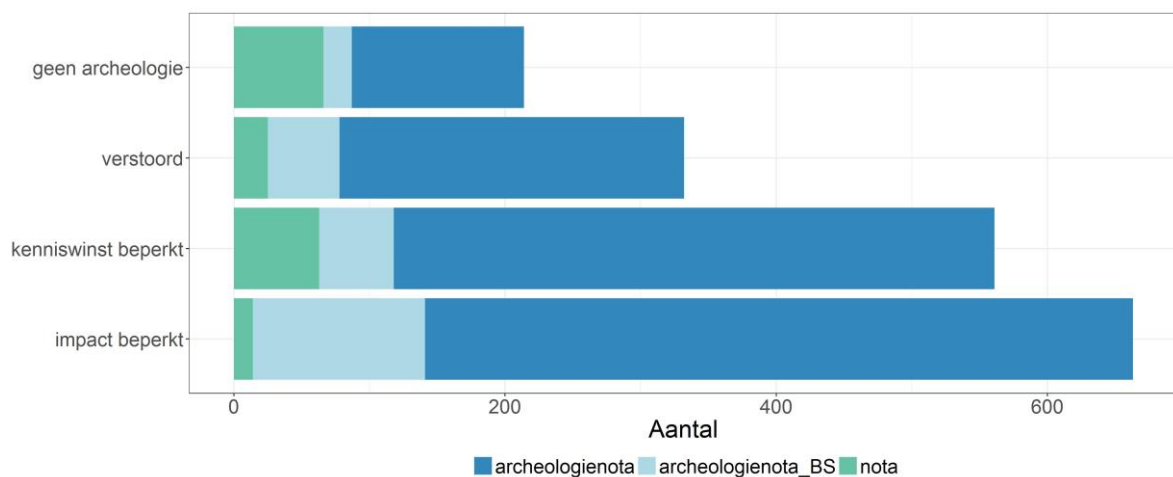

Fig. 20: Voorkomen in aantal van de redenen opgegeven bij de keuze 'geen maatregelen' in de archeologienota's en nota's uit 2017 (n= 1770) (bron: databank).

	archeologienota	archeologienota BS	nota
impact beperkt	38,8	49,6	8,3
kenniswinst beperkt	32,9	21,5	37,5
verstoord	18,9	20,7	14,9
geen archeologie	9,4	8,2	39,3
totaal	100	100	100

Tabel 5: Frequentie (percentages) van de redenen opgegeven bij de keuze 'geen maatregelen' in de archeologienota's en nota's uit 2017 (n= 1770) (bron: databank).

Het proces van het vooronderzoek dat tot een archeologienota leidt, en de keuzes die daaruit voortvloeien, kan meer in detail bestudeerd worden door de onderzoeksstrategieën in een stroomschema uit te zetten. Figuur 21 biedt voor de archeologienota's een vereenvoudigd schematisch overzicht van de in de databank geregistreeerde onderzoeksstappen, de frequenties waarmee deze opties zijn doorlopen en de frequenties waarmee bepaalde keuzes als eindadvies zijn naar voor geschoven. Het is meteen duidelijk dat geofysisch onderzoek vrijwel niet opduikt in de archeologienota's voor 2017, terwijl veldkartering zelfs geheel ontbreekt. Verder komt een aantal andere, reeds bekende patronen terug, zoals het groot aantal archeologienota's dat enkel

bureauonderzoek bevat, en de relatieve zeldzaamheid van landschappelijk bodemonderzoek en onderzoek met proefsleuven en -putten.

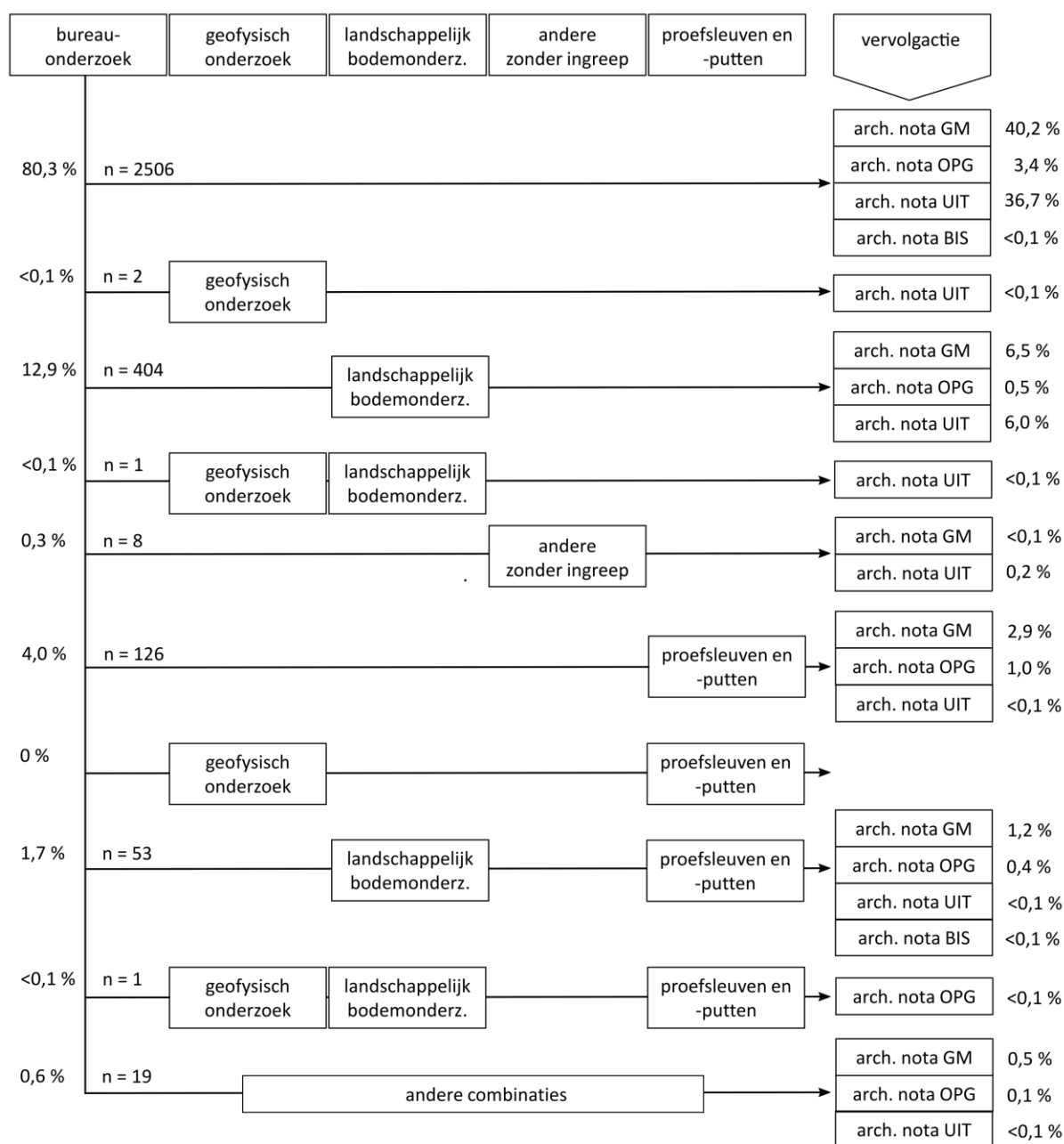

Fig. 21: Vereenvoudigd stroomdiagram voor het verloop van het vooronderzoek in 2017 als voorbereiding van archeologienota's en het advies dat daarin wordt beargumenteerd (BIS: behoud in situ, GM: geen maatregelen, OPG: opgraving en werfbegeleiding, UIT: uitgesteld traject met of zonder ingreep in de bodem) (n= 3120) (bron: databank)³³.

³³ In het rapport over 2016 werden de percentages van de beslissingen per combinatie van onderzoeksstappen berekend, maar in dit geval vertegenwoordigen de percentages de frequenties berekend voor alle combinaties samen.

Een belangrijkere observatie ligt in de verhouding tussen de keuzes die, voor de archeologienota's, uit elk gevolgd traject naar voor komen. Daarbij blijkt dat na 'enkel bureauonderzoek' (het meest gevolgde traject) of na 'bureauonderzoek gevolgd door landschappelijk bodemonderzoek' heel vaak een uitgesteld vooronderzoek als oplossing wordt gezien terwijl men zelden direct tot een opgraving besluit. De optie 'geen maatregelen' is ongeveer even frequent als het uitgesteld vooronderzoek. In scenario's waarin proefputten of -sleuven worden gegraven, wordt uiteindelijk vaker tot een opgraving besloten. Wanneer 'uitgesteld vooronderzoek' niet als optie wordt weerhouden en de verhouding tussen 'geen maatregelen' en 'opgraving' als keuzes na de vier gevolgde trajecten wordt bekeken, wordt dit nog duidelijker (fig. 22). Eenmaal proefsleuven zijn gegraven is de kans op een opgraving als vervolg wat groter omdat de optie van proefsleuven meestal wordt genomen als de verwachting op archeologisch erfgoed al groter is. Het verschil tussen de scenario's met en zonder proefputten of -sleuven is voor 2017 beduidend duidelijker dan voor 2016.

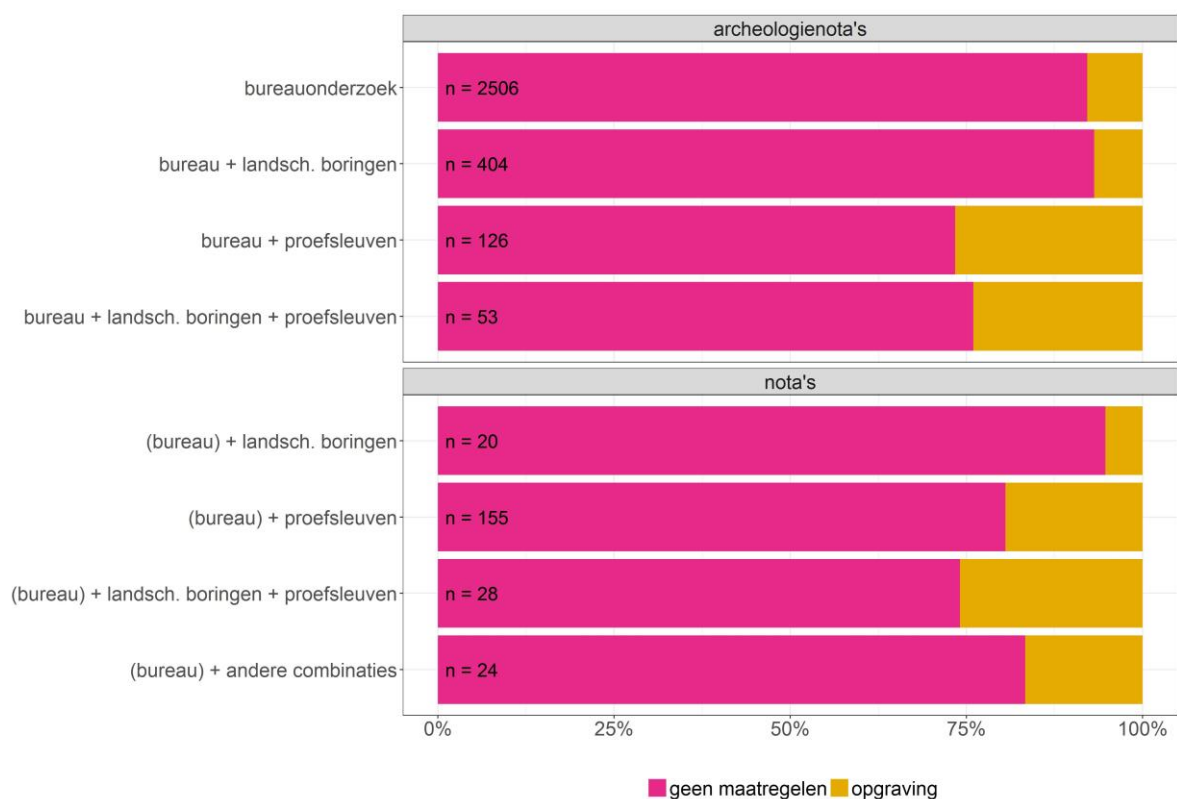

Fig. 22: Verhouding tussen 'geen maatregelen' en 'opgraving of werfbegeleiding' als keuzes in de archeologienota's en nota's voor 2017, naargelang de verschillende trajecten gevolgd in het vooronderzoek (zie fig. 21 en 23, scenario's met lage frequentie buiten beschouwing gelaten). De opties 'behoud in situ' en 'uitgesteld vooronderzoek' zijn hier niet in rekening gebracht (bron: databank).

Figuur 23 biedt voor de nota's een vereenvoudigd schematisch overzicht van de in de databank geregistreerde onderzoeksstappen, de frequenties waarmee deze opties zijn doorlopen en de frequenties waarmee bepaalde keuzes als eindadvies zijn naar voor geschoven.

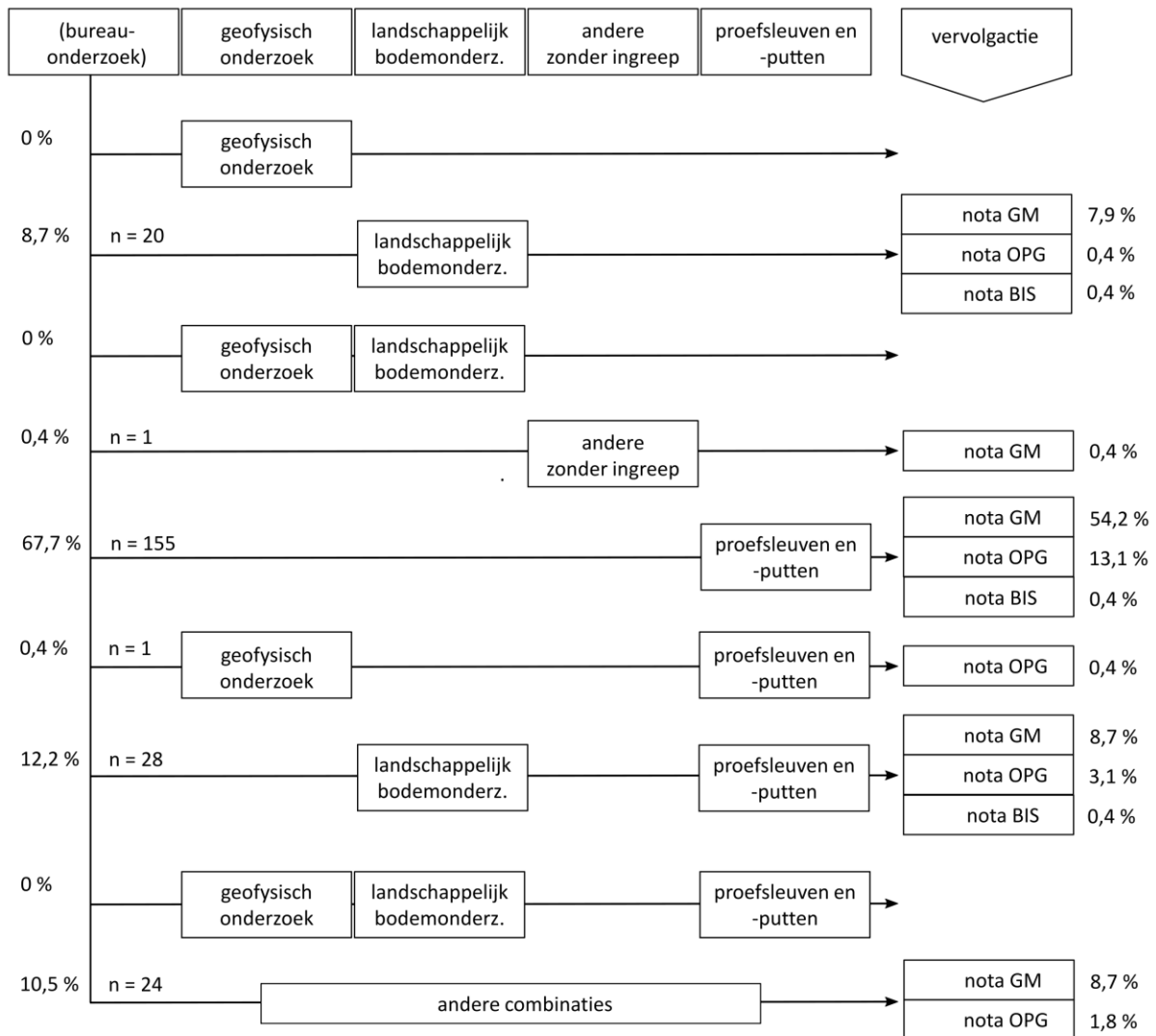

Fig. 23: Vereenvoudigd stroomdiagram voor het verloop van het vooronderzoek in 2017 als voorbereiding van nota's en het advies dat daarin wordt beargumenteerd. 'Bureauonderzoek' behoort in principe niet tot de reguliere onderzoeksstappen voor het opmaken van een nota (BIS: behoud in situ, GM: geen maatregelen, OPG: opgraving of werfbegeleiding, UIT: uitgesteld traject met of zonder ingreep in de bodem) (n= 229) (bron: databank).

Uit het stroomdiagram voor de nota's blijkt dat geofysisch onderzoek ook in deze fase van het archeologisch traject bijna nooit wordt toegepast, en veldkartering al helemaal niet. In 21 % van het uitgesteld vooronderzoek wordt nog landschappelijk bodemonderzoek uitgevoerd en in 9 % van de projecten blijft dat ook de enige uitgevoerde onderzoeksstap. In grofweg twee derde van de gevallen wordt direct tot het graven van proefputten of -sleuven overgegaan. Waar het bij landschappelijk bodemonderzoek blijft, wordt minder vaak een opgraving geadviseerd, waar ingrepen in de bodem zijn uitgevoerd, ligt de frequentie van dit advies hoger (fig. 22). De verklaring voor dit patroon moet dezelfde zijn als bij de archeologienota's.

6 Bijdragen tot databanken in functie van beheer

Een archeologisch vooronderzoek of een opgraving is niet alleen relevant voor het actueel erfgoedbeheer op het niveau van een bepaald terrein, ze brengen mogelijk ook gegevens aan die kunnen opgenomen worden in de databanken die gebruikt worden voor toekomstige beheersdoeleinden (zoals de eerder besproken 'instrumenten' zoals AZ en GGA), met betrekking op terreinen in de buurt of op terreinen met soortgelijke kenmerken. In totaal waren er voor 2017 401 archeologienota's en nota's die nuttige informatie leverden voor de uitbouw van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI)³⁴, en 810 documenten die bijdroegen aan de uitbouw van de kaart van gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt (GGA). Opvallend is de bijdrage aan dit laatste instrument: 24 % van de documenten was daarvoor relevant. Bureauonderzoek en ander vooronderzoek zonder ingreep in de bodem laten soms reeds toe om terreinen als volledig verstoord te bestempelen, waarna deze kunnen aangevuld worden op de GGA-kaart. Daarnaast worden GGA-terreinen ook opgespoord via vooronderzoek met ingreep in de bodem. In 2016 lag het aandeel van de voor de GGA-kaart relevante documenten nog beduidend lager dan in 2017 (15 %); misschien duidt dit op de groeiende aandacht voor de uitbouw van dit instrument maar ook het feit dat nu nota's in de analyse opgenomen zijn kan een invloed hebben.

Gegevens die relevant zijn voor de CAI (12 % van de documenten) betreffen voornamelijk vondsten of registraties van sporen die als resultaat van het vooronderzoek of de opgraving verzameld zijn. De vele vooronderzoeken die enkel uit bureauonderzoek bestonden kunnen in dat opzicht weinig resultaat bieden. In enkele gevallen van bureauonderzoek werden toch lacunes in de CAI gemeld of kon het bureauonderzoek nuttige, aanvullende informatie leveren. In 2016 was het aandeel van voor de CAI relevante documenten exact hetzelfde als in 2017, zij het dat er toen bijna alleen archeologienota's waren ingediend (en bekrachtigd). De 'intrede' van de nota's heeft dus geen beduidende toename van de kenniswinst voor de CAI betekend. Het mag daarbij echter niet worden vergeten dat een groot deel van de nota's leidden tot de vrijgave van de projectgebieden, in de aanname dat er binnen de geplande projecten geen archeologische kennis kon verzameld worden.

Slechts één document leverde een bijdrage tot de kennis van de vastgestelde archeologische zones (AZ's) en één bracht iets bij voor de Digitale Inventaris Bouwkundig Erfgoed (DIBE)³⁵. Het moet ten slotte ook vermeld dat het archeologisch onderzoek bijdraagt aan de kennis van de Vlaamse bodem en ondergrond. Zo zijn er de aanvullingen op de bodemkaart³⁶, vooral in stedelijke omgevingen die bij de opmaak van de kaart als bebouwd (OB) zijn aangeduid (en toen niet verder onderzocht zijn), maar waarvoor nu bijkomende info over de bodemgesteldheid beschikbaar komt. Daarnaast leveren vooronderzoeken met ingrepen in de bodem ook in zones die reeds bodemkundig gekarakteriseerd zijn bijkomende informatie op. Deze gegevens worden via het archeologieportaal doorgespeeld naar de Databank Ondergrond Vlaanderen³⁷.

³⁴ <https://cai.onroerenderfgoed.be/>

³⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe>

³⁶ <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/bodemloketten.html>

³⁷ <https://dov.vlaanderen.be>

7 Inhoudelijke informatie

7.1 Vergunningsplichtige ingrepen

Het moet nog eens worden benadrukt dat de kenniswinst ontstaan binnen het kader van de vergunningsplichtige ingrepen voor 2017 enkel kan geëvalueerd worden aan de hand van archeologienota's en de nota's. Informatie uit opgravingen is er nog niet vermits er in het afgelopen jaar slechts één eindverslag werd ingediend, van een werfbegeleiding die geen kenniswinst opleverde. Wel zijn er reeds 53 archeologierapporten maar deze worden niet in het kader van dit verslag behandeld. De informatie die ze bevatten zal immers herhaald, maar tegelijk ook uitgebreid en uitgediept worden in de eindverslagen. Vanaf 2018 worden die in een stijgend tempo verwacht, vermits de verwerkingstermijn van twee jaar dan voor de eerste projecten uitgevoerd onder het Onroerenderfgoeddecreet zal verlopen.

De inhoudelijke, wetenschappelijke informatie die door archeologisch onderzoek sinds 1 juni 2016 onder het Onroerenderfgoeddecreet is verzameld, blijft wat de vergunningsplichtige ingrepen in de bodem betreft, dus vooralsnog onbekend (door het voorlopig ontbreken van eindverslagen). Toch kunnen de vooronderzoeken, indien ze aanleiding gaven om vervolgonderzoek (proefsleuven, opgraving of werfbegeleiding) als optie naar voor te schuiven, een idee geven waar in de nabije toekomst potentieel archeologische informatie te verwachten valt. Figuur 24 toont de verspreiding van de locaties waar vooronderzoek is verricht en geeft weer waar dat tot een vrijgave van het terrein leidde ('geen maatregelen') en waar vervolgonderzoek werd geadviseerd.

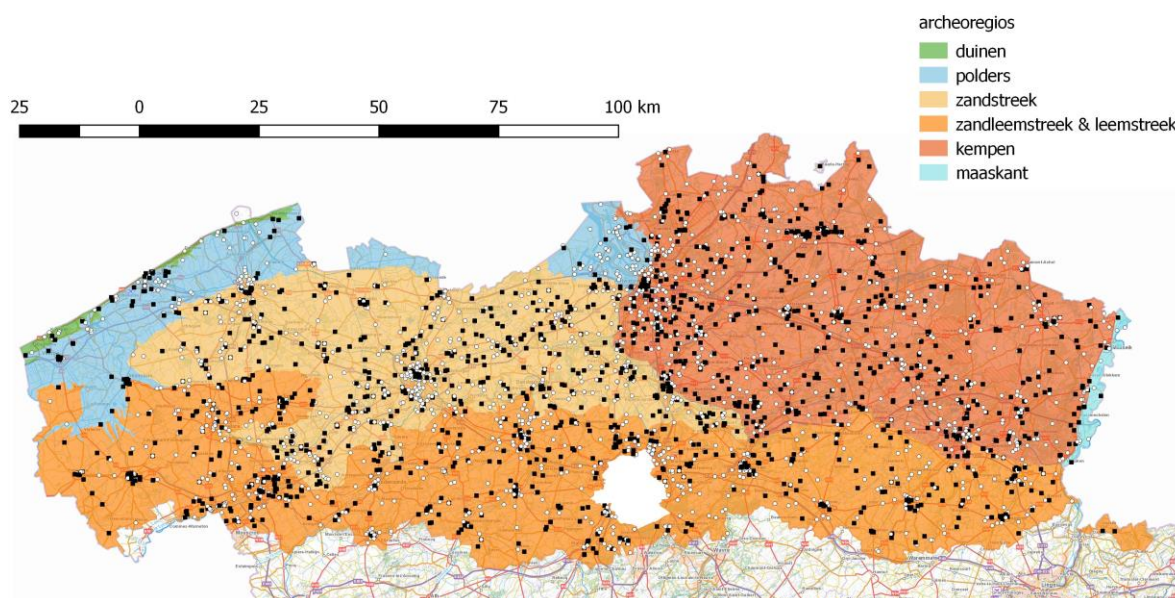

Fig. 24: Locaties waarvoor archeologisch vooronderzoek in het kader van vergunningsplichtige ingrepen in de bodem is verricht, met 'geen maatregelen' (witte stippen) of vervolgonderzoek (uitgesteld vooronderzoek of opgraving: zwarte stippen) als advies (n= 3353) (bron: databank en archeologieportaal).

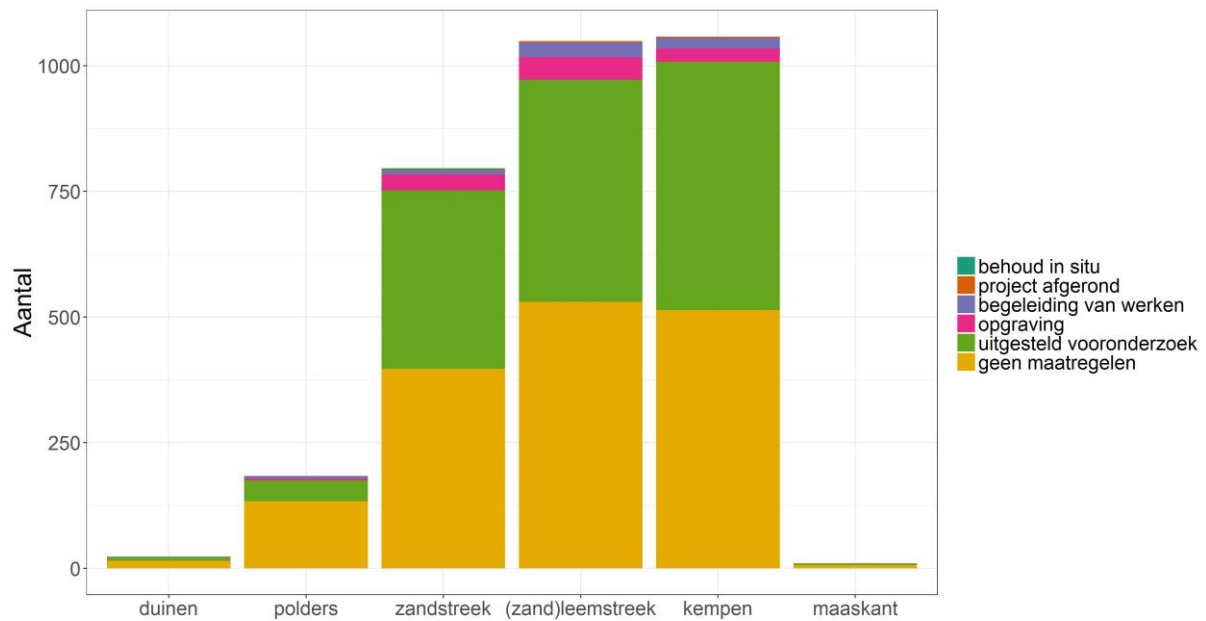

Fig. 25: Aantallen van archeologienota's voor 2017, opgedeeld per keuze van advies, per archeoregio (bron: databank).

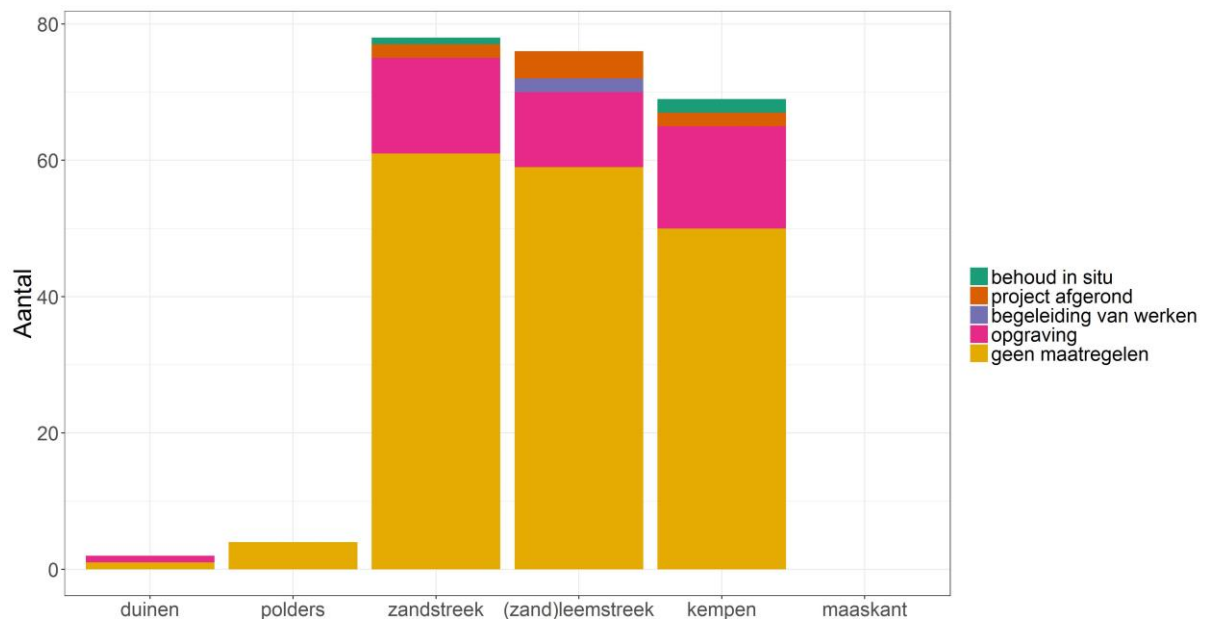

Fig. 26: Aantallen van nota's voor 2017, opgedeeld per keuze van advies, per archeoregio (bron: databank).

De verdeling van de archeologienota's en de nota's over de archeoregio's, en de keuzes die daarin worden geadviseerd, staan weergegeven in figuren 25 en 26. Die verdeling is uiteraard het resultaat van de interactie van vele factoren: grootte van de archeoregio, economische dynamiek, bewoningsdensiteit, enz. Ze geeft aan dat in de nabije toekomst archeologische informatie en kennis

vooral uit de zand- en leembodems van Vlaanderen zal komen, wat - even terzijde - nadelige repercussies heeft op bv. de kans op het aantreffen van goed bewaard organisch materiaal.

De wetenschappelijke, inhoudelijke informatie uit de in 2017 opgestarte projecten op basis van vergunningsplichtige ingrepen zal dus pas in de volgende jaren kunnen geëvalueerd worden. Eenmaal in de fase van het opstellen van archeologierapporten en vooral eindverslagen zal een groot volume aan wetenschappelijke, inhoudelijke informatie ontsloten worden (waardoor het inhoudelijk deel van een rapport zoals dit in de toekomst sterk aan belang en interesse zal winnen). Voorlopig zijn ondanks het groeiend aandeel van onderzoek met ingreep in de bodem (proefputten en -sleuven) nog relatief weinig nieuwe sporen of vondsten gerapporteerd, laat staan dat het *assessment* (het inschatten van het wetenschappelijk potentieel van de geborgen ensembles)³⁸ daarvan reeds is uitgevoerd. Dit zegt echter niets over de archeologische resultaten uit Vlaams onderzoek op zich, vermits de eindrapportering van het archeologisch traject in 2017 nog vrijwel geheel onder de regelgeving van het Archeologiedecreet verliep en hier dus niet besproken is.

7.2 Toevalsvondsten

In 2017 werden drie eindverslagen ingediend, die de weerslag zijn van een toevalsvondst verwerkt onder het Onroerenderfgoeddecreet. Een eerste verslag bespreekt muurresten van het sas 'De Drie Fonteinen' langs het kanaal Brussel - Vilvoorde. Het kanaal en het sas werden geopend in 1561. Het tweede dossier betreft door menselijke activiteit gevormde sporen uit de late middeleeuwen, aangetroffen in de bodem van een bouwput te Mortsel - Stadsplein. De sporen situeren zich buiten de toenmalige bewoningskern want er konden geen structuren zoals gebouwen herkend worden. Het derde eindverslag behandelt de bouwresten aangetroffen bij renovatiewerken aan een woning gelegen te Oudenburg, langs de zuidelijke oever van het kanaal Brugge - Plassendale - Oostende. Het huis staat gekend als het 'Spaans Tolhuis', en is een afzonderlijk beschermd monument, binnen het beschermd dorpsgezicht van het Plassendale Sluizencomplex in Oudenburg.

Het kader van de toevalsvondsten biedt, als enige, ook de kans om de kenniswinst in te schatten vooraleer de eindverslagen opgesteld zijn. De gewonnen informatie is door het agentschap Onroerend Erfgoed makkelijk op te volgen omdat de toevalsvondsten door de organisatie zelf opgevolgd worden. Daarom kan nu reeds een omschrijving worden gegeven van wat er in 2017 via de meldingen aan het licht is gekomen.

Vergeleken met het aantal toevalsvondsten in 2016 (vóór en na de invoering van het archeologieluik van het Onroerenderfgoeddecreet samengeteld), leverde 2017 geen grotere oogst op. Het ging dat werkjaar om 90 meldingen waarvan er 28 tot een terreininterventie leidden. Redenen waarom een melding geen opvolging kende, kunnen worden omschreven als: "vondst is geen toevalsvondst" (volgens de definitie van het decreet), "geen toevalsvondst, maar een metaaldetectievondst", "geen toevalsvondst, maar een prospectievondst", "toevalsvondst is niet meer aanwezig", "toevalsvondst is niet toegankelijk voor onderzoek"³⁹, "toevalsvondst wordt in situ bewaard" en "vondst niet relevant – terrein reeds vrijgegeven". In totaal leidde ongeveer twee derde van de meldingen van toevalsvondsten aldus niet tot een terreininterventie.

³⁸ <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/assessment>

³⁹ Deze situatie heeft niets te maken met de toestemming te verlenen door de eigenaar maar wel met aspecten van veiligheid (bv. bij instortingsgevaar of pollutie) of fysieke ontoegankelijkheid (bv. bij vondsten in of onder water).

Fig. 27: Medaillon van een Engelse soldaat, gesneuveld in 1917 in Voormezele (Ieper) (foto Franky Wyffels, agentschap Onroerend Erfgoed).

Fig. 28: Duitse gemetste loopgraven uit de Tweede Wereldoorlog op de hoogste duin van Nieuwpoort-Bad (foto: Marc Dewilde, agentschap Onroerend Erfgoed).

De meeste terreininterventies hadden betrekking op West-Vlaanderen, een patroon dat deels te wijten is aan vondsten uit de Eerste Wereldoorlog. Hierbij zaten opnieuw, zoals in 2016, menselijke

resten, o.a. van een Engelse soldaat opgegraven langs de Eekhofstraat in Voormezele (Ieper). Bij de stoffelijke resten stak een medaillon met de beeltenis van koning George V en aan de andere zijde persoonlijke gegevens: ERIC HENDERSON 2nd LIEUT 3th CITY LONDON REGT NON SFT (fig. 27). Van Eric Henderson is geweten dat hij sneuvelde op 7 juni 1917 bij het begin van de Mijnslag van Mesen, op de leeftijd van 21 jaar. Hij was tot nu toe vermist en wordt herdacht op de Menenpoort (paneel 54). DNA-onderzoek heeft ondertussen uitgewezen dat het wel degelijk om deze soldaat gaat. Uit de Tweede Wereldoorlog stammen een grote schuilbunker onder de Grote Markt van Diksmuide en Duitse gemetste loopgraven op de hoogste duin van Nieuwpoort-Bad (fig. 28).

Voor de andere provincies omvatten de meest omvangrijke vondstenconcentraties een reeks afvalkuilen uit de Romeinse *vicus* van Asse (late 1ste tot late 2de of 3de eeuw, Vlaams-Brabant), een cluster van extractie- en afvalkuilen, een beerput, een oude perceelsgreppel, twee kelders en twee waterputten die in verband te brengen zijn met woningen uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd, uit de binnenstad van Aalst (zie fig. voorkaft), en een beerput uit Dendermonde (16de-18de eeuw) (beide Oost-Vlaanderen).

In de historische stadskern van Antwerpen (Oever 5) werden bakstenen funderingsresten, een waterput van niet gekende historische gebouwen, en pakketten afhellende lagen aangetroffen. In de late middeleeuwen zou hier in de buurt een scheepswerf geweest zijn. Iets meer naar het oosten werd een pottenbakkersatelier en een ijzertijdkuil opgegraven. Bij restauratiewerken in de Sint-Janskerk in Mechelen (Antwerpen) werd de vondst van een bakstenen grafkelder gemeld, gedateerd door de datum '1518' aangebracht op één van de binnenmuren (fig. 29).

Fig. 29: Zicht op het oostelijke uiteinde van de grafkelder met graffiti en jaartal 1518 (foto: Kris Vandevorst, agentschap Onroerend Erfgoed).

Fig. 30: Zicht op de opgraving naar aanleiding van een toevalsvondst te Opgrimbe (foto: Geert Vynckier, agentschap Onroerend Erfgoed)

In Opgrimbe (Limburg) werd een deel van een omheiningsgracht met scherven, dierenbot, metalen voorwerpen en bouw materiaal uit de 13de eeuw onderzocht (fig. 30). Literatuur- en archiefonderzoek wijzen uit dat de gracht waarschijnlijk deel uitmaakte van een omheinde hoeve met de naam Nieuwenhuijze. Die zou een centrale rol spelen in het verzamelen van de tienden of cijzen van Opgrimbe voor de abdij van Hocht. In de wandprofielen van een bouwput te Tongeren (Limburg) waren Romeinse lagen te herkennen met dakpanfragmenten, Romeinse kuilen met verschillende opvullingslagen, en mogelijks het restant van een crematiegraf.

7.3 Projecten met wetenschappelijke vraagstelling

In 2017 werden zes eindverslagen van archeologisch onderzoek met wetenschappelijke vraagstelling ingediend. Vijf daarvan betreffen vooronderzoeken, één een opgraving. Bij deze laatste en bij drie van de vooronderzoeken gaat het om aanvragen die als overgangsmaatregel gerealiseerd zijn. De kenniswinst uit deze projecten is zeer beperkt. De twee resterende projecten omvatten een verkennend onderzoek naar een landweer in Bochelt en een onderzoek ter voorbereiding van een bouwkundige ingreep in de Sint-Niklaaskerk in Veurne.

In 2017 zijn 13 toelatingen aangevraagd voor vooronderzoek met wetenschappelijke vraagstelling. Daarvan zijn er twee geweigerd. Er werden eveneens 9 toelatingen voor opgraving met wetenschappelijke vraagstelling gevraagd, die alle zijn ingewilligd. Deze aantallen komen vrijwel exact overeen met deze voor 2016 en het zal in hoofdzaak weer om overgangsmatregelen gaan. Voorlopig

wordt het kader van de wetenschappelijke vraagstelling dus weinig aangesproken en grote onderzoekscampagnes zijn erbinnen nog niet uitgevoerd.

8 Besluit

Cijfermatig komen uit de voorgaande analyses de volgende, voornaamste conclusies naar voor:

- de overgrote meerderheid van de in 2017 ingediende documenten hebben, net zoals in 2016, betrekking op projecten binnen het kader van vergunningsplichtige ingrepen in de bodem, terwijl documenten gerelateerd met initiatieven vanuit wetenschappelijke vraagstelling of met toevalsvondsten (WV) gering in aantal waren (fig. 2);
- de instroom van archeologienota's per maand heeft een plateau bereikt (fig. 5);
- in 2017 werden voor het eerst archeologienota's met beperkte samenstelling ingediend. Het gaat om 9 % van de in totaal 3124 bekrachtigde archeologienota's;
- het aantal ingediende nota's bleef beneden de verwachting (opgesteld op basis van het aantal archeologienota's uit 2016 die opteerden voor uitgesteld vooronderzoek);
- de aanleiding voor het indienen en (indien nodig) bekrachtigen van documenten betreft in bijna exact één derde van de dossiers nieuwbouwprojecten, in 29 % woonverkavelingen, en in 14 % aanpassingen aan bestaande lijninfrastructuur of nieuwe lijninfrastructuur. Andere types van projecten komen minder frequent voor;
- de in 2017 bekrachtigde archeologienota's zijn voornamelijk op bureauonderzoek gebaseerd terwijl andere onderzoeksmethoden veel minder vaak worden toegepast (fig. 8 & 21);
- in de nota's komt vooral onderzoek met proefputten of -sleuven aan bod, alhoewel in een aantal gevallen ook nog landschappelijk bodemonderzoek wordt uitgevoerd (fig. 8 & 23);
- van de 36 aan het eind van 2017 in Vlaanderen beschermde archeologische sites, werden er in 2017 12 door geplande ingrepen in het bodemarchief bedreigd;
- 12 % van het totaal aantal bekrachtigde archeologienota's en nota's betrof terreinen gelegen in een archeologische zone (AZ), een zelfde aandeel als in 2016;
- ten opzichte van 2016 is er een stijging van het aandeel van de kleinere projectgebieden binnen de AZ's (< 3000 m², fig. 10). Dit leidde dus echter niet tot een stijging van het algehele aandeel van gebieden in AZ's;
- in 2017 behandelden de archeologienota's en nota's in 11 % van de gevallen terreinen die deels op een GGA-locatie liggen. Dat is een vertienvoudiging ten opzichte van 2016;
- in 51 % van de archeologienota's wordt de vrijgave van de terreinen voorgesteld. Een opgraving wordt slechts geadviseerd in 3 % van de gevallen. Opvallend is de hoge frequentie van archeologienota's die een uitgesteld traject voorstellen (43 %) (fig. 12 & 21). Dit patroon komt overeen met de vaststellingen voor 2016;
- de opties voorgesteld in de nota's komen in hoofdzaak neer op 'geen maatregelen' (76 %). Slechts in 18 % van de dossiers wordt een opgraving geadviseerd (fig. 14 & 23);
- in stedelijk gebied wordt na archeologisch vooronderzoek een opgraving vaker voorgesteld als maatregel;
- de beslissing om na het opstellen van een archeologienota het projectgebied vrij te geven wordt het vaakst genomen bij de aanleg van lijninfrastructuur, bij omgevingsaanleg en bij uitbreiding of aanpassing van bestaande bebouwing. Bij woonverkavelingen wordt in de archeologienota het minst vaak tot vrijgave van de terreinen besloten;

- 24 % van de documenten was relevant voor de uitbouw van de kaart van gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt (GGA), een duidelijke stijging ten opzichte van 2016.

De kenniswinst die door deze dossierstroom zal worden gegenereerd, zal zich laten meten in de komende werkjaren. De voor 2018 verwachte aanwas van het aantal eindverslagen zal hiervoor de eerste basis bieden. Bij de rapportering over de resultaten van het archeologisch onderzoek zal vanaf 2018 de nadruk dan ook verschuiven van de archeologienota's en nota's naar de eindverslagen.